

**Татарстан Республикасы
Нурлат муниципаль районы
Якушкино авыл җирлеге Советы**

КАРАР

08.06.2022 ел

№ 43

Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Якушкино авыл җирлеген төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында җирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлдәгә 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы, муниципаль берәмлек Уставы нигезендә, Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Якушкино авыл җирлеге Советы **КАРАР ИТТЕ:**

1. Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Якушкино авыл җирлеген төзекләндерү кагыйдәләрен (1 нче кушымта) расларга.

2. Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Якушкино авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы Якушкино авыл җирлеге территориясендә төзекләндерү, чисталык һәм тәртип саклау кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 16 декабрдәгә 52 номерлы карары үз көчен югалткан дип санарга.

3. Әлеге карарны Нурлат муниципаль районының рәсми сайтында бастырып чыгарырга <http://nurlat.tatarstan.ru/> .

4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотам.

Татарстан Республикасы
Нурлат муниципаль районы
Якушкино авыл җирлеге
Советы рәисе

Х.Х. Хәмидуллин

Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районы
Якушкино авыл җирлеген төзекләндерү кагыйдәләре

1. Гомуми нигезләмәләр

1.1. Татарстан Республикасы Нурлат муниципаль районының Якушкино авыл җирлеген төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - Кагыйдә) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законны үтәү йөзеннән әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы федераль кануннар, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенә, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлар нигезендә эшләнгән.

1.2. Әлеге кагыйдәләр оештыру-хокукый формасына карамастан, барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан үтәлергә тиеш.

1.3. Әлеге кагыйдәләр җирлекнең бөтен территориясендә гамәлдә һәм түбәндәге таләпләрне билгели:

а) биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен карап тоту буенча, тиешле биналарның һәм корылмаларның фасадларын һәм коймалары тышкы кыяфәтенә карата;

б) төзекләндерү эшләре исемлегенә һәм аларны вакыт-вакыт үтәүгә карата;

в) биналарның (бүлмәләрнең) һәм корылмаларның якин-тирә территорияләрне төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү турында;

г) җирлек территориясен төзекләндерүне оештыру буенча (урамнарны яктырту, территорияләрне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йорт номерлары язылган күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

1.4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм җир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дөүләт стандартлары, җирлекнең Генераль планы, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә гамәлгә ашырыла.

1.5. Әлеге кагыйдәләр җирлек территориясендә коммуналь һәм сәнәгать калдыкларын җыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкөртү буенча мөнәсәбәтләргә кагылмый.

Төп төшенчәләр

Әлеге кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

җирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм аларда урнашкан яисә алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл полотносы, юл өслеге һәм шундый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмаларын, саклагыч юл корылмаларын, ясалма юл корылмаларын, җитештерү объектларын,

автомобиль юлларын төзеклөндөрү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

фасадның архитектур үзенчәлекләре - бинаның фасадның, шәһәр төзелеше мохитенең конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган аермалы характеристикалары (стиль һәм композиция бөтенлеге, ритм, ярашлылык һәм пропорциональлек, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы).;

фонсыз конструкцияләр-тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы, анда конструкция аерым хәрәфлөрдән, билгеләмәлөрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзеклөндөрү - муниципаль берәмлек территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләре белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру, гражданның яшәү шартларын яхшырту, муниципаль берәмлек территорияләренең санитар һәм эстетик торышын тәэмин итү һәм яхшырту, мондый территорияләрдә урнашкан торак пунктларның территорияләрен, шул исәптән гомуми кулланылыштагы территорияләрен, жир кишәрлекләрен, биналарны, төзелмәләрен, корылмаларны, якин-тирә территорияләрен карап тоту буенча эшчәнлек;

вертикаль яшеллөндөрү - биналарның һәм корылмаларның фасад өслекләрен, шул исәптән балконнар, лоджияләр, галереяләр, терәк диварлар һ. б. куллану, аларда стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен;

витрина-фасадның бер өлешен алып торучы тоташ пыяла рәвешендә пыяла ара (тәрәзә, витраж);

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектурасы-жирлекнең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналарның һәм территорияләренең фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы- конструкцияне яктырту ысулы, ул вакытта мәгълүмат кыры аңа юнәлтелгән утның еракта урнаштырылган чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына кадәр транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзеклөндөрүне торгызу-юлларның, хужалык юлларының, тротуарның бөтен киңлегенә асфальт түшәмәсен сыйфатлы торгызуны, бордюр ташын киредән урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызуны, газ үләннәре чөчөлү һәм бозылган яшел үсентеләр утырту тырмасы өчен газларны ремонтлауны, реклама конструкцияләрен һәм төзеклөндөрүнең башка элементларын үз эченә алган эшләр комплексы ;

газон - утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенең мөстәкыйль элементы булган махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары, шулай ук табигый үлән үсемлеклеге чөчөлә торган үлән капламы;

жирлек территориясе-авыл жирлеге чикләре чикләрендәге территория;

мәгълүмат тапшыруның динамик ысулы- мәгълүматны электрон чыганақлардан файдаланып тапшыру ысулы һәм мәгълүматны алмаштыруны күздә тоткан табло;

йорт биләмәсе-ишегалды корылмалары булган индивидуаль торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир кишәрлеге;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен сарайлары, сарайлар һ.б.);

йорт билгеләре - аншлаг (урам, майдан, проспектның исемен күрсәтүче), номер билгесе (йорт һәм корпус номерын күрсәтүче), подъезд һәм фатир номерын күрсәтүче, инвалидлар өчен объекттан файдалану мөмкинлеген тәэмин итүче халыкара символ, байраклы тамга, полигонометрик билге, янгын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләр күрсәткече, магистраль камералары һәм су үткөрү чөлтәре коелары күрсәткечләре, жирлек канализациясе күрсәткече, жир асты газүткөргече корылмалары күрсәткече;

бина-капиталь төзелеш объекты, ул бердәм күләмле төзелеш системасын (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) тәшкил итә, ул автономияле рәвештә яшәп, үзгәртеп корылырга һәм кулланылырга мөмкин;

яшел үсентеләр-табигый һәм ясалма агач-куак һәм үлән үсемлекләре (парклар, урманнар, аеруча саклаулы табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәкләр, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар) жыелмасы;

жир кишәрлеге - жир өслегенең аны индивидуаль билгеле бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торган характеристикалары булган өлеше;

жир эшләре - жирлек территориясенең камилләштерелгән яисә грунт катламын бозуга яисә юлларның һәм тротуарларның камилләштерелгән катламын төзүгә (укладка) бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре - суүткәргеч, канализация, жылыту, торбаүткәргеч, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, жирлек территориясендә гамәлдә булган йөз салына торган инженерлык-техник тәэмин итү чөптөрләре;

жирлекнең тарихи территорияләре-үзләштерү XI гасыр башыннан 1959 елга кадәр чорга туры килә торган аерым жирлек әһәмиятендәге территорияләр, аларга карата урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат урнаштыру чаралары типлары һәм төрләре, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарлары) турындагы Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм куллану турындагы законнар нигезендә билгеләнгән. Жирлекнең тарихи территорияләренең гомуми чикләре жирлек башкарма комитетының муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбәләренә яшелләндерү - биналар һәм корылмаларның түбәләрен, аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәкләр, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар һ. б.) булдыру өчен куллану;

яңгыр сулары канализациясе (ливневка) - өске (яңгыр, кар), су юу һәм дренаж суларын транспортировкалау өчен билгеләнгән технологик яктан бәйле инженерлык корылмалары (улактар, яңгыр сулары, лотоклар һәм торбалар) комплексы;

жемелдәүче яктылык - яктылык агымы характеристикаларын (төсе, яктылыгы, кабыну чираты һ.б.) алмаштыруны күздә тоткан яктылык төсләре.

тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында жирлекнең магистральләре, урамнары, майданнары, парклары, скверлары, бульварлары, ишегаллары һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур кыяфәтен бозу-тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән төре һәм төре таләпләрен, шул исәптән әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән, жирлекнең барлыкка килгән төзелешенең тышкы архитектур йөзөн саклау кирәклеген исәпкә алып, мондый конструкцияләренең тышкы кыяфәтенә яки урнашу урынына карата таләпләренә үтәмәү;

рөхсәтсез калдыклар ташлау-- башкарма хакимият органнары тарафыннан билгеләнмәгән урыннарда (нинди дә булса территориядә, нинди дә булса урында), санитар-эпидемиологик һәм табигатьне саклау законнары таләпләрен үтәмичә, үз белдегә белән ТКО урнаштыру;

стационар булмаган сәүдә объекты- жир кишәрлегенә инженерлык-техник тәэмин итү чөптөрләренә тоташтыру (технологик тоташтыру) булуга яисә булмавына карамастан, шул исәптән күчмә корылма булуга бәйсез рәвештә, вакытлыча бәйле түгел корылмадан яисә вакытлыча конструкциядән гыйбарәт булган сәүдә объекты;

яшелләндерү- үсемлек компонентларын актив кулланып, муниципаль берәмлек мөхитен булдыруны тәэмин итә торган территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык әзерлегенең төрле төрләре буенча эшләр башкаруга (вертикаль планлаштыру, тергезү, кронирование һ.б.) һәм яшелләндерелгән

территорияларне төзеклөндөрүгә: агачларны, шул исәптән эре үлчәмнәрне, куакларны утыртуга, үлән чирәмле газлар, чәчәкләкләр, альпинарийлар һәм рокарилар булдыруга, махсушаштырылган бакчалар төзүгә һ.б.ш. бәйлә комплекслы процесс;

гомуми кулланылыштагы яшеллөндөрелгән территорияләр - гомуми кулланылыштагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

яшеллөндөрелгән территорияләр - предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр территорияләре;

махсус билгеләнештәге территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшеллөндөрү, үсентеләр питомниклары;

аеруча саклана торган табигый территорияләр - жирләр, су өслеге һәм һава киңлекләре, алар өстендә аеруча саклаулы табигать комплекслары, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтлөндөрү әһәмиятенә ия булган, алар жирле үзидарә органнары карары белән тулысынча яисә өлешчә хужалык кулланылышынан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган мөйданчык;

пыяладан ясалган фасад- тоташ пыяладан эшлөнгән фасадның бөтен яссылыгы яисә аның шактый өлеше;

яктыртуның ачык ысулы - яктылык чыганагының аны тарату өчен каршылыклары булмаган мөгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

жирлекнең панорамасы- жирлек территориясенә ачык пространстводан (яр бие, мөйданы, су объектлары акваториясе, күренеш һәм күзөтү мөйданчыклары) жирлекнең характеристикаларын һәм силуэтын ача торган фрагменты;

бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсле карары) - билгеләнгән тәртиптә килештерелгән һәм расланган, жирлек территориясендә урнашкан аерым бина фасадының бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган документ;

жирлек урамнарының перспективасы- алгы фронт формалаштыручы жирлек мөхите фрагментын һәм барлыкка килгән композицион, стиль һәм сәнгать характеристикалары булган урамнар силуэтын визуаль кабул итү;

жәяүлеләр зоналары - транзит хәрәкәт итү максатларында халык хәрәкәте гәмәлгә ашырыла торган һәм билгеле бер характеристикаларга ия жирлек территориясе участкалары: урамдан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсөтү объектларының, тарих һәм мәдәният ядрәйләренә, рекреацияләренә күп туплануы һ.б.лар, жәяүлеләр агымнарының суммар тыгызлыгы югары. Жәяүле зоналар эспландларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт мөйданнарының жәяүлеләр өчен өлешләрендә төзелергә мөмкин;

йорт яны территориясе-күпфатирлы йорт урнашкан, яшеллөндөрү һәм төзеклөндөрү элементлары булган жир кишәрлегә, әлегә йортка хезмәт күрсөтү, эксплуатацияләү һәм төзеклөндөрү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

якын-тирә территория-бинага, төзелешкә, корылмага, жир кишәрлегенә (әгәр мондый жир кишәрлегә төзелгән булса) якын урнашкан һәм әлегә Кагыйдөләрдә билгеләнгән тәртиптә төзеклөндөрү эшләре башкарылырга, жыештырылырга тиешле гомуми файдалану территориясе якындагы территориянең чиге киләсе бинага, жир кишәрлегенә тоташа торган төзелешкә, төзелешкә, корылмага якын урнашкан территориягә кадәр билгеләнә; янәшәдәге территорияләрдәге мөйданнарны бер-берсенә салганда аларның чикләре тиешле жир кишәрлекләре чикләреннән бертигез ераклыкта билгеләнә;

ике яклы төзелеш эшләрә алып барыла торган урамнарда озынлыгы буенча, киңлеге буенча-урамның машиналар йөрү өлешенә кадәр капма-каршы тротуарны (юл кырыен) һәм тротуар (юл кырые) өчен 10 метрны да кертәп;

бер яклы төзелеш эшләрә алып барыла торган урамнарның озынлыгы буенча, ө киңлеге буенча-урамның бөтен киңлегенә, шул исәптән капма-каршы тротуар (юл чите) һәм тротуар артында 10 метр.;

сәнәгать оешмаларына, шулай ук торак микрорайоннарға, карьерларға, гаражларға, складларға һәм жир кишәрлекләренә - юлның бөтен озынлыгы, шул исәптән 10 метрлы яшел зонаны да кертәп, юлларда, якин килү юлларында, шулай ук торак микрорайоннарға, карьерларға, гаражларға, складларға һәм жир кишәрлекләренә-юлның бөтен озынлыгы буенча;

төзелеш мәйданнарында - бөтен периметр буенча төзелеш коймаларыннан 15 метр аралыкта;

сәүдә, жәмәгать туклануы һәм халыкка көнкүреш хезмәте күрсәтү, реклама, лоток, автофургон, палаткалар, киоск, ларек, корылмалар өчен-10 метр объекттан;

калган территорияләр өчен-объект чигеннән 50 метр;

продуктивные хайваннар һәм кош- бу сәт, йон, йомырка һәм башка продуктлар алу өчен күп тапкырлар яисә даими кулланыла торган хайваннар һәм кошлар.

тышкы мәгълүмат чараларын (паспорт) урнаштыру проекты-төзекләндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм төгәл урнашу урынын, шулай ук тышкы мәгълүмат чараларын, һәм аны идентификацияләү өчен кирәк булган башка мәгълүматларны үз эченә алган, жирлекнең башкарма комитеты карары белән расланган билгеләнгән формадагы документ;

территорияләрне санитар чистарту-билгеле бер территориядән жыю, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

яктылык тартмасы- тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, корылма эчке яктырткычлы бердәм күләмнән яисә берничә күләмле элементтан гыйбарәт;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен файдаланыла торган хайваннар, терлекләр, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, йорт куяннары, умарта кортлары һ.б.лар;

махсуслаштырылган оешмалар - төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формасындагы юридик затлар;

территорияләрне карап тоту-биналарның, корылмаларның, кече архитектура формаларының, киртәләрнең, төзелеш мәйданчыкларының, яшел утыртмаларның, жир асты инженерлык коммуникацияләренең һәм аларның конструктив элементларының, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларының фасадларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйлә чаралар комплексы;

жирле әһәмияттәге юлларны карап тоту-юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатацион торышына ярдәм итүче эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны (эзмә тактаны) урнаштыру чарасы-оешма урнашкан урында һәм (яисә) товарны гамәлгә ашыру урынында урнашкан мәгълүмат конструкциясе булган территорияне төзекләндерү элементы, оешмаларны кулланучылар игътибарына житкерү өчен биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү, «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы үз көченә мәжбүри булган мәгълүматны, ә атап әйткәндә, оешманың фирма исеме (исеме), аның урнашкан урыны (адресы) һәм эш режимы турындагы мәгълүматны, шулай ук законны урнаштыру мәжбүрилегә яисә эш әйләнешенең горөф-гадәтләре аркасында урнаштырылырга тиешле мәгълүматны үз эченә алган һәм реклама белән бәйлә максатларны күздә тотмаган мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат. «Тышкы

мәғлүматны урнаштыру чаралары» һәм «тышкы мәғлүмат чарасы» төшенчәләре тиңдәш;

суперграфика - фасадларның архитектур-сәнгати бизәлешен ныгытучы алымнарның берсе (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика).

Тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәрүе белән каплау;

жирлек территориясенең аерым статусына һәм (яки) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган өлеше-жирлек территориясендә барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзөн саклап калу максатларында урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәғлүмат урнаштыру типлары һәм төрләрә билгеләнә торган, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр билгеләнә торган махсус статуска һәм (яисә) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган жирлек территориясә өлешләре;

территорияләрне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чар, карны махсус билгеләнгән урыннарға жыю, чыгару белән бәйлә эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итүгә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

урамнар һәм жирлек юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, жирлек мохите эстетикасына югары таләпләр куела;

вәкаләтле орган-жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыруны, координацияләүне һәм тикшереп торуну үз компетенциясә кысаларында гамәлгә ашыручы жирлек башкарма комитеты;

фасад-бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды ягы);

фон конструкцияләре- хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәғлүмат чараларын әзерләү ысулы;

фриз- фасадның декоратив нурланыш элементы яисә горизонталь полоса рәвешендәгә козырегы;

фронтон-- бинаның фасадының соңгы кат тәрәзәләренең югарыгы тамгасыннан алып фасадның өске ноктасына кадәр үлчәнгән түбә тигезлегеннән югарырак күтәрелүче очлы өлеше;

территорияне төзекләндерү элементлары:

жир кишәрлекләренең өслекләре (асфальт-бетон, бетон өслек һ.б.) ясалма өслекләре, ижтимагый-эшлекле, торак һәм рекреацион зоналарда жир кишәрлекләре өслегенең башка өлешләре, биналар һәм корылмалар, шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, ишегаллары, ишегалды киңлекләре, бакчалар, балалар, спорт һәм уен майданчыклары, хужалык майданчыклары һәм йорт хайваннарын йөртү өчен майданчыклар.

каты (капиталь) өслекләр - монолит яки асфальт-бетоннан, цементбетоннан, табиғый таштан ясалган жыелмалар;

йомшак (капиталь булмаган) өслекләр-табиғый яисә ясалма сыпучыл материаллардан (ком, вак таш, гранит чөчүлекләре, керамзит, резин валчык һ. б.) башкарыла торган, табиғый халәттә булган коры катнашмалардан, тыгызланган яки беркетелгән сүс катнашмалардан башкарыла.

үлән капламын әзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган газон капламнары;

югарыда күрсәтелгән өслекләрнең кушылмаларын (мәсәлән, газга батып беткән плитә һ.б.) берләштерү өслеген тәшкил итүче катнаш өслекләр.

аерым саклана торган табиғый объектлар һәм тарихи-мәдәни әһәмияттәгә жирләр, шулай ук зиратларны төзекләндерү элементлары буларак карала;

яшел үсентеләр (агачлар һәм куаклар), газоннар;

чөчүлекләр, авыл хужалыгы культуралары;

күперләр, юлүткәргечләр, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, башка юл корылмалары һәм аларның тышкы элементлары;

барлык төр транспорт (вокзал) территорияләре һәм капитал корылмалары, автомобилотранспорт чараларын саклау һәм техник хезмәт күрсәтү өчен Корылмалар һәм урыннар, шул исәптән гаражлар, автостоянкалар, автозаправка станцияләре, юу комплекслары;

юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары; - тышкы яктырту һәм яктырту жайланмалары;

биналарның һәм корылмаларның фасадларының тышкы күренеше, аларның декоры элементлары, шулай ук биналарның һәм корылмаларның тышкы элементлары, шул исәптән түбәләре, болдырлары, коймалары һәм саклагыч рәшәткәләр, лапаслар, козыреклар, тәрәзәләр, тышкы ишекләр, балконнар, тышкы ишекләр, эркерлар, көймәләр, столяр эшләнмәләре, тәрәзә капкачлары, су торбалары, тышкы антлы жайланмалар һәм радиоэлектрон чаралар, яктырткычлар, флагштоklar, стеналарга беркетелгән яки монтажланган кондиционерлар, йортларның һәм баскыч мәйданнарының номер билгеләр;

коймалар, киртәләр, капка;

кече архитектура формалары, урам жиһазлары һәм башка декоратив һәм рекреацион билгеләнештәге объектлар, шул исәптән монументаль-декоратив сәнгать әсәрләре (скульптуралар, обелисклар, стелалар), истәлекле такталар, эскәмияләр, беседкалар, эстрада, чәчәкләкләр;

балалар, спорт һәм спорт-уен мәйданчыклары жиһазлары объектлары;

бәйрәм бизәлеше предметлары;

Корылмалар (кече архитектура формалары) һәм урам сәүдәсе өчен жиһазлар. Шул исәптән, тышкы кыяфәте һәм тирә-юнь мәйданы, киосклар, лотоклар, лареклар, палаткалар, сәүдә рәтләре, прилавкалар, махсус жайлаштырылган автомобилотранспорт чаралары;

Урам жиһазларының аерым урнашкан объектлары, контроль хезмәтләренә жиһазландырылган постлары, жәмәгать транспорты тукталышы ышыклагычлары, элемент урнаштыру өчен кече пунктлар, мәгълүмат һәм реклама урнаштыру объектлары (тумбаларны, стендларны, таблоларны, урам сәгәтләре жайланмаларын һәм башка корылмаларны кертеп), жәмәгать бөдрәфләре, чүп-чар жыю корылмалары һәм башка урам чүп-чар жыйгычлар;

территорияне санитар карап тоту өчен билгеләнгән урыннар, жайланмалар һәм корылмалар, шул исәптән чүп-чар, житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм алып китү өчен жиһазлар һәм корылмалар;

карала торган житештерү объектлары һәм зоналары территорияләрен, инженерлык инфраструктурасы зоналарын, махсус билгеләнгән зоналарны (чүпләкләрне, чүп-чарны, житештерү һәм куллану калдыкларын, ассенизация һәм компостирование кырларын, үлөт базларын кертеп), шулай ук тиешле санитар-яклау зоналарын төзекләндерү объектлары һәм зоналары сыйфатында карала;

житештерү һәм инженерлык корылмаларының фасад өлешенә тышкы кыяфәте;

төзекләндерү кагыйдәләре һәм нормалары белән билгеләнгән жайга салу субъектлары гамәлләре булган башка объектлар;

муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре - Россия Федерациясе законнары һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары,

шулай ук Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү элементларына һәм төзекләндерүгә карата таләпләрне, муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү буенча чаралар исемлеген, аларны үткөрү тәртибен һәм вакыт-вакытын билгели торган муниципаль хокукый акт;

су басу - елгаларда, сусаклагычларда су күтәрелүгә, юл участогы суын су басуга, атмосфера явым-төшемнәре төшү, кар яву, юлларның, тротуарларның, инженерлык системаларыннан һәм коммуникацияләреннән су агызу яки агып төшү, су кабул итү жайланмаларының һәм жир өсте су үткәргечләре корылмаларының жәяүлеләр хәрәкәтенә, автотранспорт хәрәкәтенә комачаулый торган, 2 кв.метрдан артык 3 см дан артык тирәнлектәге су баскан территория, су баскан юлның, юлларның, тротуарларның асфальт-бетон өслекләренең сыйфатсыз түшәмәләре нәтижәсендә территорияләрнең бер өлешенә су басуга бәйлә рәвештә артуы;

ташландык транспорт-милекчесе законда билгеләнгән тәртиптә баш тарткан, транспорт чарасы милекчесе булмаган транспорт чарасы, милекчесе билгеле булмаган транспорт чарасы, транспорт чарасының нинди булуы (хужасы булу яисә булмау) турында мәгълүмат район эчке эшләр органының тиешле хезмәтендә соратып алына;

ташландык транспорт чарасы - милекче тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган транспорт чарасы (ишекләр, кузов остеклениесе элементлары, кузовның башка элементлары, ябык ишекләр булмау, ишекләргә запираңияләү мөмкинлеге булмау һ.б.), шулай ук кулланылышта булмаган (төшкөн тәгәрмәчләр, тәгәрмәчләр яки башка конструктив детальләр булмау һ. б.) һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы урыннарда (йорт яны территорияләрендә), транспорт чараларын саклау өчен билгеләнмәгән (махсус билгеләнгән урыннардан тыш) һәм транспорт чараларын урнаштыру (парковкаларда, парковка урыннарында, түләүле автостоянкаларда, гаражлардан яки башка биналардан, техниканы саклау өчен билгеләнгән биналардан тыш) махсус билгеләнгән һәм йөрүгә, жәяүлеләр үтүгә, территорияне жыештыруга, ашыгыч хезмәтләр, башка махсус транспорт машиналарын, подъездларга, чүп жыю машиналарын, чүп контейнерларын һәм (яки) әлеге нигезләмә таләпләрен бозып, автомобильләрне йөртүгә комачаулаучы транспорт чарасы.

2. Төзекләндерү, карап тотуны оештыру буенча гомуми таләпләр территорияләргә жыештыру көне

2.1. Жирлекнең бөтен территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (торақ йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелергә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

2.2. Гомуми файдаланудагы территорияләргә, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буе, скверлар, пляжлар, башка объектларны карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

2.3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый рәвешләренә бәйсез рәвештә, милек хокукында, башкача яисә мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләргә хокук ияләргә) һәм аның янәшәсендәге территорияләрдә, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар яисә махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыештыруны гамәлгә ашырырга тиеш.

Бина, корылма милекчелек хокукында яисә берничә зат өчен мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукында яисә күчәмсез милек объектына башка хокукта өлешкә пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яклар килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки башка биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, биләмәдәге жир кишәрлегенәң фактта килеп туган чиге буенча территория жыештырылырга тиеш булса, якин-тирә территория шулай ук биләмәдәге жир кишәрлегенәң фактта барлыкка килгән чигеннән чыгып билгеләнә.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту якларның килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчемсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

2.4. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту һәм жыештыру «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтижәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2.4.1. Жирлек территориясендә уза торган тимер юллар читләштерү полосасы, кичү юллары һәм юл аркылы чыгу урыннары чикләрендә әлегә корылмалардан файдаланучы оешмалар көче белән карап тотыла.

2.4.2. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар - әлегә йортта биналарның милекчеләре белән турыдан - туры идарә иткәндә (алга таба-идарәче оешмалар) гамәлгә ашырыла.

2.5. Шәхси торак йортлар территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

2.6. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карап тоту:

а) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенәң милекчеләре яки башка хокук ияләре;

б) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-вәкаләтле орган йә «дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтижәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла.;

в) чикләнгән кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлегә объектларның хужалары;

г) йорт яны территорияләре чикләрендә-күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

д) жир өсте коммуникацияләренәң, шул исәптән электр челтәрләренәң, яктырту челтәрләренәң, радионияләренәң саклау зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләренәң хужалары;

е) жир асты коммуникацияләренәң сак зоналарында (урнаштыру рөхсәт ителгән очракта) - әлегә коммуникацияләренәң хужалары.

2.7. Кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыештыру һәм чистарту, урам һәм юллардан грунт һәм өслек суларын бүлеп бирү өчен билгеләнгән, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

2.8. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләренәң санитар һәм техник торышы өчен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәтә торган махсус оешмалар җаваплы.

2.9. Төзеклөндөрү эшлөрөн башкаруның вакыты эшлөрнең заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәэмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

2.10. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлегенең чикләре нигезендә билгеләнә (жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, жир кишәрлегенең фактта барлыкка килгән чиге буенча).

2.11. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне карап тоту һәм жыештыру буенча эшлөрнең үтәлешен контрольдә тотат.

3. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен, юлларны, шәхси торак йортларны, яңгыр канализациясе челтәрләрен, яңгыр канализацияләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын, элемент техник чараларын, тышкы яктырту объектларын, кече архитектура формаларын, стационар булмаган объектларны, төзелеш эшләре алып бару урыннарын, жирләү урыннарын, автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау тукталышларын карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү.

3.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту буенча гомуми таләпләр.

3.1.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләре яисә башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йөз махсуслаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән карап тотат.

3.1.2. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен төзеклөндөрүне үз эченә алат.

а) биналарның һәм корылмаларның фасадларын, коймаларны, капкаларны карап тоту;

б) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту, шул исәптән кардан һәм боздан чистарту;

в) гражданның, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;

г) жир кишәрлегендә урнашкан яшеллөндөрү һәм төзеклөндөрү элементларын карап тоту һәм карау.

3.1.3. Биналар, корылмаларның фасадлары төзелеш өлешендәге, декоратив бизәлеш һәм инженерлык элементларына күренеп торган зыян күрергә тиеш түгел һәм тиешле эстетик халәттә ярдәм итәргә тиеш. Бинаның фасадын буяу фасадының гомуми мәйданының 1%ыннан артмаска тиеш.

3.2. Биналарның һәм корылмаларның фасадларын, коймаларны, капкаларны карап тоту

3.2.1. Биналарның һәм корылмаларның фасадларын, коймаларны, капкаларны карап тоту:

а) фасадларны, коймаларны, коймаларны, капканы, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларны, балкон һәм көймә коймаларын, түбә һәм аерым баскычларны, төшү һәм баскыч киртәләрен, витриналарны, декоратив детальләрен һәм башка конструктив элементларны, һәм аларның төсен үз вакытында ремонтлауны һәм торгызуны тәэмин итә.

б) су жыю, суны агызу торбаларның һәм яңгыр суларын жыю торбаларының төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәэмин итү;

в) герметизацияләү, ярыкларны ялгау һәм элэктереп кую, ярылган жирне, яньчелгән жирне;

г) керү төркемнәрен, нигез яннарын, цоколь тәрәзә төпләрен һәм подвалга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;

д) фасадларны, коймаларны, капкаларны, шул исәптән фасадларны, аларның торышына һәм эксплуатацияләүгә бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

е) тәрәзә һәм витриналарны, элмә такталарны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

е) язулардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

3.2.2. Торак булмаган биналарның, корылмаларның, корылган-янкормалы биналарның милекчеләре, башка хокук ияләре һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар:

а) кирәк булганда, эмма елына бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистартырга һәм юарга,

б) кирәк булган саен, тик елына ике тапкыр, язын (жылыту системаларын сүндүргәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы) чистартырга һәм юарга, кагыйдә буларак, тәрәзәләрне, балкон һәм лоджияләрне, подъездлардагы керү ишекләрен химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;

в) фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә ағымдагы ремонт үткәргә, шул исәптән фасадны буятырга;

г) фасадның аерым элементларын (цокольләр, канатлы, баскычлар, чыгып торган өлешләрен, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су агызу торбалары, тәрәзә төбөндәге су агызгыч, ачык урыннар һәм башка конструктив элементлар) ремонтларга;

д) чыгып торучы фасад конструкцияләре жимерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, жимерелә торган элементны демонтажлау һ. б.) саклау-кисәтү чараларын башкарырга;

е) әгәр мондый элмә такта эксплуатацияләнмәсә (арендатор (субарендатор) һәм башка очрактар төшөп калса, тышкы мәгълүматны (элмә такта) урнаштыру чарасын сүтеп алырга.

3.2.3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләрне эшләү рөхсәт ителми:

а) биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): су агып китү, буяу куптару, ярыклар булу, купкан штукатурка, тышлау, кирпич кладкасына зыян китерү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламын куптару һ. б.;

б) панельгә ялганган урыннарның герметизациясен бозу;

в) штукатурка, тышлау, фасадның цоколь өлешендәге буяу катламы, биналар яки корылмаларга зыян китерү (куптару, пычрату), шул исәптән тәрәзә, керү урыннары конструкциясенә төзеклеге;

г) чыгып торган фасадларның һәм корылмаларның: балкон, лоджия, эркерларның, тамбурларның, кәрнизләренә, козырекларның һ. б. зыян күрүе (пычрату).;

д) балконнар, лоджияләренә, парапетлар коймалары жимерелү (булмау, пычрату) һ. б.;

е) вәкаләтле орган белән килештерелгән, учреждениенә фасадында һәм (яки) түбәсендә, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә тышкы мәгълүмат чараларын паспортсыз урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, учреждениеләренә элмә такталарыннан, режим таблицаларыннан тыш;

е) афишалар, белдерүләр, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә уемының эчке ягында), биналарның, корылмаларның пыялаланган ишекләрендә (шул исәптән ишекнең эчке ягынан) куллану максатларында элү һәм ябыштыру;

ж) күпфатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның милекчеләренә, биналарның милекчеләренә ризалыгыннан башка биналарның, корылмаларның фасадларына граффити ясау.

3.2.4. Подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру рәхсәт ителә.

3.2.5. Антенна һәм кабельләрне проект карары нигезендә биналарның түбәсендә һәм фасадында эфир телевидениесен күмәк кабул итү системаларын урнаштыру рәхсәт ителә.

3.3. Йорт күрсәткечләре

3.3.1. Биналар, корылмалар йорт күрсәткечләре белән жиһазландырылырга тиеш.

3.3.2. Аншлагллар һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аншлаглларның һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы була.

3.4. Керү төркемнәре (өлешләре)

3.4.1. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, элмә (козырек), өслекләрнең бәйләнеше элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәренә уңайлылык (пандуслар, култыксалар һ. б.) урнаштыру өчен җайланмалар һәм җайланмалар белән жиһазландырырга кирәк.

Пандус горизонталь канаулардан башка кытыршы текстуралы тайгак булмаган материалдан башкарылырга тиеш. Саклаучы конструкцияләр булмаганда, пандуслар кимендә 75 мм биеклектәге киртәләр ясау каралган. Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Пандус яки аның озынлыгы 9 м дан артык булганда борылышта һәр 9 м саен 1,5 x 1,5 м зурлыктагы горизонталь майданчыкны ясау күздә тоту тәкъдим ителә. Төшү урыны тәмамланганнан соң горизонталь майданчыкларда дренаж җайланмаларын проектларга кирәк. Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкаларын әйләнә-тирәдәге өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән башкарырга кирәк.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча дивардан 40 мм ераклыктагы 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы рәвешле култыксалар карала. Баскычларның киңлеге 2,5 м һәм аннан да күбрәк булган очракта бүлемтекле култыксалар урнаштыру каралган. Култыксаларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгынан һәр яктан 0,3 м га ким булмаган күләмдә билгеләнә. Култыкса конструкцияләрен кул белән металлга тотынмаслык итеп урнаштырылырга тиеш.

3.4.2. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

а) идән өсте тигезлеге гомуми файдаланудагы территориядә чыга торган фасадлардагы жир дәрәжәсеннән 1,2 метрдан югарырак урнашкан биналарга һәм цоколь катларына керү җайланмасы;

б) жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терек элементлар (колонналар, стояклар һ. б.) урнаштыру;

в) бинаның барлык фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә ике һәм аннан күбрәк керү (гамәлдәгеләрен исәпкә алып) урнаштыру;

г) жәяүлеләр зонасы зонасында жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, болдыр, яшелләндрерү) керү төркеме элементларының минималь норматив киңлеге булган урам-юл челтәре тротуарларын якин-тирә тротуарны 0,5 м га урнаштыру;

д) күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренең ризалыгынан башка, керү төркемен урнаштыру;

е) торақ урыны милекчесе ризалыгынан башка керү төркемен урнаштыру өчен балконнан файдалану;

е) вәкаләтле орган белән килешмичә, күпфатирлы йортларда урнашкан торақ булмаган биналарның керү төркемнәрен үз белдеге белән урнаштыру.

3.5. Түбә катламы

3.5.1. Биналар, корылмалар түбәсе, су бүлү системасы элементлары, төтен юлларын һәм вентиляция системаларын каплау төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

3.5.2. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләргә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып торырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыга торган яктардагы түбәләргә кардан чистарту участокларны коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук ясы түбәләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташлау зарур. Түбәдән жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортын көтү тукталышына, юл йөрү өлешенә кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

3.5.3. Кар һәм боз өемнәре төшергәндә, боз сөңгеләре ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләре, яктырту һәм элемент линияләре, юл билгеләре, юл светофорлары, юл киртәләре, юл коймалары, жәмәгать транспортын көтү павильоннары, бинаның декоратив бизәлеше һәм инженерлык элементлары сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

3.5.4. Биналарның, корылмаларның түбәләре су агып төшү жайланмасына ия булырга тиеш, ул жәяүлеләргә агып төшә торган суның турыдан-туры элөгүенә юл куймый. Су агызу жайланмалары тоташ булырга һәм жыелган суны үткөрү күләменә исәпләненеп куелырга тиеш.

3.5.5. Рөхсәт ителми:

а) түбә өстендә түбә ябу өчен билгеләнгән биналар, корылмалар (көрәкләр, скрепкалар, ломнар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар өеп кую;

б) боз, кар һәм чүп-чар биналары түбәсеннән су торбалары бүрәнкәсенә агып төшүе.

3.6. Жир кишәрлекләрен карап тоту

3.6.1. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндәгеләргә ала:

а) көн саен чүп-чардан, яфрактардан, кардан һәм боздан (боздан) жыештыру;

б) юлларның, күперләргә, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләренә бозлавыкка каршы материаллары белән эшкәртү;

в) кар көрәү һәм себерү;

г) кар һәм боз чыгару (кар-боз берәмлекләре);

д) контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыктар өчен контейнерлар, чүп-чар өчен чүп-чар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту һ. б.;

е) чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

ё) яңгыр һәм кар суларын агызып жиберү;

ж) каты коммуналь, эре габаритлы һәм башка калдыктарны жыю һәм чыгару;

з) тузан хасил итүне киметү һәм һаваны дымландыру өчен территориягә су сибү;

и) яшел утыртмаларның сакланышын тәэмин итү һәм аларны карау;

й) коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларны), юлларны, тимер юлларны, күперләргә, жәяүлеләр кичүләрен төзүдән, реконструкцияләүдән һәм төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән соң бозылган

төзеклэндерү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләрән башкару;

к) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп карау һәм яңгыр сулары коеларын (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

л) жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән жиңмерелгән (сүтелгән) биналар, корылмаларны урнаштыру һәм карап тоту, территориягә чит кешеләр үтеп керү һәм (яки) санкцияләnmөгән урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлегә бирә торган, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мөгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

3.7. Юлларны карап тоту

3.7.1. Юлларны карап тоту «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләренә сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтижәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла;

3.7.2. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

а) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

б) тротуарлардан (жәүлеләр зоналарыннан, юллардан) һәм юлларның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (каткан бозны) жыештыру;

в) юл катламнарына юу һәм су сибеп тору;

г) газоннар һәм яшел утыртмаларны карау;

д) тышкы яктырту баганаларын һәм жәмәгать һәм тимер юл транспортының контакт челтәрен ремонтлау;

е) төзеклэндерү һәм буяу кече архитектура формаларын;

е) ясалма юл корылмалары составына керә торган күзәтү һәм яңгыр суларын жыю коеларын, биеклектән агып төшкән суларны жыю каналарын һәм ачык лотокларны төзү, ремонтлау һәм чистарту;

ж) коймаларны, киртәләренә, турникетларны, кече архитектура формаларын урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

3.7.3. Юл катламнарын саклау максатларында түбәндәгеләрне эшләү рөхсәт ителми:

а) сөйрәтеп йөк ташу;

б) урамнарында төяү-бушату эшләре вакытында рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч башка авыр әйберләренә ташлау һәм аларны туплау;

в) төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда ташлау һәм (яки) туплау.

3.7.4. Юлларны төзеклэндерүнең аерым элементларына таләпләр:

а) жәүлеләр өчен юнәлдерүче тимер коймалар һәм тротуар баганаларны сезонлы буяу кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзеклэндерү айлыгы чорында башкарыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылган һәм аерым катнашма белән эшкәртелгән булырга тиеш;

б) барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән чират вакытында һәм тәртиптә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлгә тиеш;

в) юлларның юл тамгасы таләп ителә торган төс - һәм ут-техник характеристикаларын, тоташтыру коэффициентын, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында саклануны тәмин итәргә тиеш;

г) Юл билгеләрен беркетү конструкцияләре һәм системалары күз күреме шартларына һәм монтаж мөмкинлекләренә карап сайлана;

д) юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

е) вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгына китергән сәбәпләргә бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

е) визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планлаштыру-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чышелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

3.8. Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

3.8.1. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба-торак йортларның хужалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, бурычлы:

а) торак йортларның, коймаларның (киртәләрнең), шулай ук йорт чикләрендәге башка корылмаларның фасадларының тиешле торышын тәэмин итәргә, аларны вакытында ремонтларга һәм буяуга тотарга;

б) торак йортта номер билгесе булырга һәм аны төзек хәлдә тотарга;

в) йорт яны территориясен һәм якин-тирә территорияне тәртиптә тоту, үлән һәм чүп үләннәре чабу, коелган агач яфракларын жыештыру: сосновский борщевигын, конопля (кыргый чүп каннабисы) һәм кыргый мөкне (кыргый, кыр мөген) юк итәргә.

г) йорт чикләрендә яшел үсентеләргә тәртиптә тотарга, куак һәм агачларны санитар кисәргә, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабельле һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык чөптөрләрне якин урында агачлар утыртмаска;

д) канауларны һәм су агызыр өчен торбаларны чистартырга, язгы чорда кар суларын агызып жиберүне тәэмин итәргә;

е) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә, үзәкләштерелгән канализация булмаганда, санитария нормалары нигезендә, жирле канализация, юу чокыры, бәдрәф булдырырга, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп торырга;

е) махсус мәйданчыкларда урнаштырылган каты һәм эре габаритлы калдыкларны контейнерларга урнаштырырга;

ж) билгеләнгән тәртип нигезендә каты коммуналь һәм зур габаритлы калдыкларны вакытында жыеп түгүне тәэмин итәргә.

3.8.2. Шәхси торак төзелеше территориясеннән читтә рөхсәт ителми:

а) йорт биләмәләре чикләреннән читтә киртәләрне урнаштырырга;

б) йорт яны территорияләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди төр калдыкларны һәм чүп-чарны яндырырга;

в) күмерне, тараны, утынны, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт биләмәләре территориясендә сакларга;

г) транспорт чараларын йорт яны территориясеннән кырылда юарга;

д) йорт биләмәсе территориясеннән читтә йорт корылмалары төзәргә, юынтык суларны жыю чокырын казырга;

е) әлеге территориягә үтеп керүне тоткарлый торган яисә махсус транспортны һәм урып-жыю техникасына үтеп керүне тоткарлый торган киртәләр урнаштыру.;

е) территорияне төзекләндерү элементларын жиберергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;

ж) йорт яны территориясә артында комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;

з) әйләнә-тирәне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

и) сыек көнкүреш калдыкларын жыю урынын ясау, юынтык суларны, житештерү һәм куллану калдыкларын юл өлешенә чыгарып түгәргә.

3.8.3. Жир участогы хужасы тарафыннан хужалык корылмаларын төзү эшләрә алып барылса, якындагы территориядә 6 айдан да артык төзелеш материалларын вакытлыча саклауга рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспортның йөрүе тәэмин ителергә һәм жирлек башкарма комитетыннан рөхсәт алынырга тиеш.

3.9. Яңгыр канализациясе челтәрләрен, карау һәм яңгыр сулары коеларын, су бүлү корылмаларын карап тоту

3.9.1. Карау һәм яңгыр кабул итү коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәэмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

3.9.2. Кабул итү бүлмәләренең, тупикларның, күзәтү һәм башка коеларның һәм камераларның төзек техник торышында тотылуын, чистартылуын һәм урнаштыруны гамәлдәге дөүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужалары тәэмин итә.

3.9.3. Жирлектә магистраль һәм квартал эчендәге яңгыр канализацияләре челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү шушы максатларга жирлек бюджетында каралган акчалар чикләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенең ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә булырга тиеш.

3.9.4. Яңгыр канализациясе коллекторларын саклап калу максатыннан, һәр якка коллектор көзеннән 2 метр сак зонасы урнаштырыла.

3.9.5. Яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә, тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешенмичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очрактарда рөхсәт ителми:

- а) жир эшләрә башкару;
- б) яңгыр сулары канализациясе челтәренә зыян китерергә, су кабул итү люкларын ватарга яки жиимергә;
- в) төзелеш эшләрен башкарырга, сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмаларын урнаштырырга;
- г) сәнәгать, коммуналь калдыкларны, чүп-чар һәм башка материалларны ташларга.

3.9.6. Су үткәргечләр, канализация, яңгыр жайланмалары, системалар, челтәрләр һәм корылмаларның төзексезлеге, шулай ук газ, тротуарларга, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су агып төшү, су басу рөхсәт ителми.

3.9.7. Жирлек территориясендә сеңдерә торган коеларны һәм парга әйләндерү мөйданчыкларын төзү рөхсәт ителми.

3.9.8. Яңгыр суларын жыя торган коелар рәшәткәләре даими чистартылган хәлдә булырга тиеш. Аларның үткөрү сәләтен чикли торган рәшәткәләр һәм коелар чүпләмәү, рәшәткәләр кую рөхсәт ителми. Яңгыр канализациясенең карау һәм яңгыр суларын жыю коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкыр башкарыла. Карау һәм яңгыр кабул итү коеларын чистартканнан соң, чыгарылган пычратуларның барлык төрләре кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

3.9.9. Карау коеларының люклары бер дәрәжәдә хәрәкәт итү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән бер тигезлектә булырга тиеш.

Карау коеларының машиналар йөрү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналардан 2 см дан да артмаган аерма белән, яңгыр суларын жыю коелары белән тоташтырылу дәрәжәсен 3 см дан да артмаган аерма белән ясарга мөмкин.

3.9.10. Капкачлары яки рәшәткәләре җимерелгән яки юкка чыккан коммуникацион коелар, ачыкланганнан соң, чәлтәрне эксплуатацияләүче оешма тарафыннан киртәләнеп алынган, тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнгән һәм билгеләнгән вакытка алыштырылган булырга тиеш.

3.9.11. Инженерлык чәлтәрләрендә планлы эшләр башкарганда, канализация агымнары яқындагы канализация чәлтәре, су һәм жылылык чәлтәрләреннән - яңгыр канализациясенә (булганда) агызыла. Юлга су агызу тыела.

Су агуның нәтижәләрен бетерү үз көчләре белән зыян күргән инженерлык чәлтәрләре хужалары хисабына да башкарыла.

3.9.12. Яңгыр канализациясе чәлтәрләренә техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткәләренә вакытында ябу) өчен җаваплылык эксплуатация оешмаларына йөкләнә.

3.10. Элементә техник чараларын карап тоту

3.10.1. Биналарны инженер-техник яктан тәэмин итү өчен билгеләнгән элементә, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый чәлтәрләренә урнаштыру җир асты юлы белән (траншея, канал, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

3.10.2. Тышкы коммуникацияләренә биналарга башка ысул (һава, җир өсте) белән үткөрү эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алган очракта гына рәхсәт ителә.

3.10.3. Элементә линияләрен һәм һава-кабель кичүләрен беркетү сыйфатында файдаланырга рәхсәт ителми:

а) автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

б) фасадлар, түбәләр, биналар һәм корылмалар элементлары (төтен юллары, вентиляция, телевидение һәм радио кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

3.10.4. Рәхсәт ителми:

а) һава юлы белән кабель сузганда юллар аша бер бинадан икенчесенә кадәр сузарга;

б) кабель запасларын бүлүче муфт шкафыннан тыш урнаштырырга;

3.10.5. Милекчеләр (хужалар) техник элементә чараларын (кабельләр, кабельләренә ныгыту элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һ.б.), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырылган техник җайланмаларны тиешле хәлдә тотарга тиеш (өзеклекләр һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу булмау, коррозия һәм/яки механик зыяннар булу, чыбыклар һәм/яки аларны ут баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә беркетү).

3.11. Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

3.11.1. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

3.11.2. Урамнар, юллар, җәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре, шулай ук аншлагләр һәм иҗтимагый һәм торак биналарның номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләре, җирлек мәғлүмәтә элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

3.11.3. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек рәвешләренә карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышы булуын һәм эшләвен проектлар нигезендә тәэмин итәргә тиеш.

3.11.4. Төп мәйданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә эшләмәүче яктырткычлар саны 3% тан артмаска тиеш, башка җирлек территорияләрендә (район билгеләнешендәге урамнар, ишегалды территорияләре) -

5%, жир асты кичүлөрдө - 10% көндөзгө һәм кичке режимнарда (яндырылган 10 яктырткычта бер генә кабызылмаган рөхсәт ителә)..

3.11.5. Сафтан чыккан терекөмөшлө газ разрядлы лампалар бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланарга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарыларга тиеш.

Әлеге төр лампаларны жирлек чүплөкләренә, чүп эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

3.11.6. Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту җайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, кырынаймаска коррозия күгәрегәнә ия булмаска һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалары, кулланучылар) белән буялырга, әмма өч елга бер тапкырдан да ким булмаска тиеш, һәм төзәтү хәлендә булырга тиеш.

3.11.7. Бердәм тышкы яктырту системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау, «Дәүләт һәм муниципаль ихтияҗларны тәэмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтиҗәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Торак йортларның кереш бүлү җайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрен идарәче оешмалар башкара.

3.11.8. Тышкы яктырту баганалары, җәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләре, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юл җиһазлары элементлары буялырга, язудан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

3.11.9. Тышкы яктырту баганаларын, җәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрен алыштырганда әлеге конструкцияләр өч тәүлек дәвамында сүтеп алынырга һәм челтәр хужалары тарафыннан чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганаларын чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә - мондый кирәкле ачыкланган мизгелдән (демонтаж) бер тәүлек эчендә башкарыла.

3.11.10. Ут баганалары һәм җәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрендә урнашкан барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм тышкы кыяфәте өчен әлеге терәкләрнең милекчесе (хужасы) җавап бирә.

3.11.11. Үткәргечләр зарарланган очракта, терәк, изоляторлар булган очракта тышкы яктырту җайланмаларыннан файдалану рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту җайланмалары эшендә электр чыбыкларын өзү яки терәкләрне зарарлау белән бәйле җитешсезлекләрне ачыклаганнан соң кичекмәстән бетерергә кирәк.

3.11.12. Чыбыкларны һәм кабельләрне челтәрләргә һәм тышкы яктырту җайланмаларына үз белдегәң белән тоташтыру һәм ялгау рөхсәт ителми.

3.11.13. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән җиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар бурычлы:

а) урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләр һәм яктырткычларның, яктырту җайланмаларының сыйфатын күзәтеп торырга, бозылган яки зыян күргән очракта үз вакытында ремонт ясарга;

б) билгеләнгән тәртип нигезендә утны кабызуны һәм сүндерүне күзәтеп торырга;

в) тышкы яктыртуны урнаштыру, карап тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

г) тышкы яктырту фонарьларын үз вакытында алыштырырга.

3.11.14. Тротуарларда урнашкан мачталар һәм тышкы яктырту баганалары һәм җәмәгать транспортының контакт челтәре тирәсен җыештырган өчен җаваплылык тротуарларны җыештырган өчен җаваплы затларга йөкләнә.

Трансформатор һәм ут бүлү подстанцияләренә, автомат режимда (хезмәт күрсәтүче персоналдан башка) эшләүче башка инженерлык корылмаларына яқын-тирә территорияләргә җыештыру өчен җаваплылык әлеге объектлар булган территория хужаларына йөкләнә.

3.12. Кече архитектура формаларын карап тоту

3.12.1. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары, су җайланмалары, муниципаль җиһазлар, авыл җирлегә территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник җайланмалар керә.

3.12.2. Кече архитектура рәвешләрен карап тоту бирелгән җир кишәрлекләргә чикләрендә җир кишәрлекләренә хокукка ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла, гомуми файдаланудагы территорияләрдә - сатып алулар нәтиҗәләргә буенча гамәлгә ашырыла, ул «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяҗларны тәэмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләргә сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 05 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.12.3. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

а) чиста һәм төзек хәлдә кече архитектура формаларын карап тоту;
б) язгы чорда кече архитектур формаларны планлы рәвештә карап чыгарга, аларны иске буядан, күгөрөктән, юдан, буядан чистартырга, шулай ук сынган элементларны алыштырырга.;

в) кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кардан һәм боздан кардан чистарту;

г) шом киртәләү өслеге булган комлыклар ясарга, комлыкларда комны елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә алыштырырга;

д) балалар, спорт, хужалык майданчыкларының һәм ял майданчыкларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтеп торырга;

е) фонтаннар эшләгән чорда су өслеген көн саен чүп-чардан чистартырга.

3.12.4. Рәхсәт ителми:

а) кече архитектура формаларын тиешсез максатта файдалану (балалар өчен уен майданчыкларында өлкәннәрнең ялын уздыру, спорт майданчыкларында кием киптерү һ. б.);

б) кече архитектура формаларында теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне эләрә һәм ябыштырырга;

в) кече архитектур формаларын һәм аларның конструктив элементларын бозарга һәм җимерергә;

г) фонтаннарда коенырга.

3.13. Стационар булмаган объектларны карап тоту

3.13.1. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы буенча гамәлгә ашырыла.

3.13.2. Җир кишәрлеген арендау килешүе вакыты чыккач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә җир участогы азат ителгән һәм беренчел халәتكә китерелгән булырга тиеш.

3.13.3. Стационар булмаган объектларның милекчеләргә булган юридик һәм физик затлар бурычлы:

а) житештерергә, аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт тышкы кыяфәтне һәм проект документлары белән билгеләнгән төсләр чишелешен исәпкә алып башкарылырга тиеш;

б) якин-тирә территориядә яшел үсентеләр, газоннар, бордюр ташлары, кече архитектура формалары (алар булганда) сакланышын күзәтеп торырга, әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләр нигезендә әлеге территорияне карап тотарга;

в) стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштырырга, чүплекләргә көн дәвамында калдыклардан, кирәк булган саен, эмма тәүлегенә кимендә бер тапкыр чистартырга, чүплекләргә елына кимендә бер тапкыр буярга.

3.13.4. Рәхсәт ителми:

а) стационар булмаган объектларга, козырекларга, навесларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләргә корырга;

б) стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жиһазларын куярга;

в) стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка әйберләргә сакларга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен кулланырга;

г) стационар булмаган объектлар арасында янгынга каршы аермалар, жиһазлар белән тулган.

3.14. Төзелеш эшләрен башкару урыннарын карап тоту

3.14.1. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләргә торгызу төзүчегә йөкләнә.

Эшләр алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш чөптәләргә белән ябылырга тиеш

3.14.2. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башлангыч алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләргә башкару чорында кирәк:

а) төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча жирлек Башкарма комитетының хокукый актлары таләпләренә туры китереп типлаштырылган койма урнаштырырга.;

б) төзелеш майданчыгы коймаларының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәэмин итәргә;

в) төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, ябыштырылган мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффити язучыларыннан арындырырга;

г) төзелеш майданы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләргә таләпләренә җавап бирүче төзелеш объектының мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

д) төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәэмин итәргә;

е) төзелеш майданына керү юллары, майдан эчендәге юллар һәм урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгармый торган чыгу урыннарында транспорт чараларының көпчәкләрен чистарту яки юдыру пунктларын жиһазландырырга;

е) төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәэмин итәргә;

ж) төзелеш майданынан каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәэмин итәргә;

з) төзелеш майданынан чистартылган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәэмин итәргә;

и) эшләр башкаруда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту чөптәләрен, яшел үсентеләргә һәм кече архитектура формаларын саклауны тәэмин итәргә.

3.14.3. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшчеләр һәм хезмәткәрләрне вакытлыча урнаштыру өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш оешмалары проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

3.14.4. Рөхсәт ителми:

а) Гражданның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйләп коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр тынлыкны бозуга китерүче төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрнең торак зонасы тирәсендә оештыру һәм үткөрү;

б) жирилек Башкарма комитетының рөхсәтеннән (күрсәтмәсеннән) башка юлларның һәм тротуарларның юл өлешләрен киптерү яисә ябу;

в) чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш калдыклары утильләштерергә.

3.15. Жирләү урыннарын карап тоту

3.15.1. Жирләү урыннарын этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.15.2. Жирләү урыннарын санитар тоту «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрен сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 апрелендәге 44-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алу нәтижеләре буенча башкаручы тарафыннан башкарыла.

3.15.3. Жирләү урыннарын карап тотуга карата таләпләр:

а) зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Ижтимагый бәдрәфләр территорияләрендә урналар чистартылырга тиеш;

б) зират территориясендә калдыклар өчен контейнерлар һәм чүплекләр чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган очракта, 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;

в) ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре ачыкланган мизгелдән бер тәүлек эчендә сүтелергә тиеш;

г) шәхесләре ачыкланмаган каберләр яки каралмаган каберләр пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, калкулык һәм кабер ташлары белән жиһазланырга тиеш..

3.15.4. Кышкы чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган килеш тигез кар өеме булу рөхсәт ителә;

б) үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юл һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен кар явудан соң ук эшкәртү башланырга тиеш;

в) беренче чиратта кар чыгаруны, бозны ватуны һәм үзәк һәм керү юлларыннан кар-боздан арындыруны башкарырга кирәк;

г) күмү урыннарының жәяүлеләр өчен бозга каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газларга, куакларга салу рөхсәт ителми.

3.15.5. Жәйге чорда жирләү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм жирләү урыннарында башка гомуми кулланылыштагы территорияләр төрле пычратулардан чистартылырга тиеш;

б) яшел үсентеләрне санитар кисү, агач-куак үсемлекләрен чүп-чардан арындыру чаралары ел саен башкарылырга тиеш.

3.15.6. Күмү урынына, кабер өстенө кую корылмасына (төрөлөр, һәйкәлләр, плителәр, склеплар һ.б.) тәрбияләп тору, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту, колумбаридә түтәлләрне карау ире яки хатыны, туганнары, үлгән кешенең законлы вәкиле яки башка зат тарафыннан санитария таләпләрен мәжбүри үтәгән килеш башкарыла.

3.16. Автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау урыннарын карап тоту

3.16.1. Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышларын карап тоту (алга таба - стоянка) гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә стоянканы урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенә (алга таба-хужасы) ия була.

3.16.2. Хужалары бурычлы:

а) тукталышларның бөтен периметры буенча койма урнаштыру, ул механик йогынтыларга һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

б) тукталыш коймаларының тиешле техник торышын, аларның чисталыгын күзәтеп торырга, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартырга;

в) тукталыш территорияләрендә материаллар, төрле конструкцияләренә саклауга юл куймаска;

г) стоянкалар территорияләрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылык тигез бүленешен тәмин итә торган тышкы яктырту белән тәмин итәргә;

д) машина кую урыннары территорияләрендә ягулык-майлау материаллары агып торган автомобильләренә һәм машина юны булдырмаска;

е) санитария һәм янгынга каршы кагыйдәләренә үтәп стоянкалар территорияләрен карап тотарга

е) инвалидларның стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керүен тәмин итәргә. 1,2 группа инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларын бушлай парковкалау өчен кимендә 10 процент урын, шулай ук Россия Федерациясә Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә 3 төркем инвалидлар һәм шундый инвалид балаларны ташучы транспорт чаралары өчен кимендә бер урын бүлеп бирергә. Күрсәтелгән транспорт чараларында «Инвалид» тану билгесе билгеләнергә тиеш. «Инвалид» тану билгесен индивидуаль файдалану өчен бирү тәртибе Россия Федерациясә Хөкүмәте тарафыннан башкарма хакимиятнең федераль органы тарафыннан билгеләнә. Билгеләнгән урыннарны машина кую өчен башка транспорт чаралары биләргә тиеш түгел. Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын кую урыннары белән «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай файдаланалар.

3.17. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйлә чаралар үткәрү чорында башкарыла.

Бәйрәм бизәлеше дәүләт һәм муниципаль флагларны, лозунгларны, гирляндларны, панноларны, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыруны, шулай ук бәйрәм иллюминациясә урнаштыруны үз эченә ала.

Бәйрәм бизәлеше элементларын ясаганда һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен көйләүнең техник чараларын төшерергә, жиимергә һәм аларның күрүчәнлеген начарайтырга рөхсәт ителми.

4. Жирлек территорияләрен жыештыру тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм

4.1. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр

4.1.1. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

- а) жәйге чорда-15 апрельдән 14 октябрьгә кадәр;
- б) кышкы чорда-15 октябрьдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән срокларга, һава шартларына карап, жирлек башкарма комитеты тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

4.1.2. Жирлек территориясен жыештыру эшләре үткөрү юлы белән башкарыла:

- а) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- б) жирлек Башкарма комитетының хокукый актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар (өмәләр).

4.1.3. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру юу, су сибү, себерү һәм жирлек территориясен карап тоту буенча башка эшләр башкару юлы белән жирлек территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максатында башкарыла һәм үз эченә ала.

а) ясалма өслекле территорияләргә себерү (кору көннәрдә су сибү), урам-юл челтәре объектларында һәм яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган башка территорияләрдә тузаннан һәм пычрактан юу. Ясалма өслекле юл өслекләре, мәйданнар, тротуарлар һәм башка территорияләр юыла;

б) яңгыр канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

в) барлык территорияләрдән чүп жыю;

г) ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, чүплекләргә, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

д) гомуми файдаланудагы территорияләрдә үләнне (үлән биеклегә 15 см дан артык булганда) вакытында чабу (15 см дан артык булганда), чикләнгән территорияләрдән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

е) көз көне яфрак коелу чорында-коелган яфракларны жыю һәм чыгару тәүлегенә бер тапкыр;

е) чүп-чардан соң бордюр янында лотоклар жыю.

4.1.4. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә ала:

а) юл катламнарын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

б) тайгаклык яки бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр зоналары, баскычларны ком белән сибеп чыгу, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

в) язгы чорда-карның көпшәкләнүе һәм кар суларын чыгаруны оештыру.

4.1.5. Авыл жирлеге территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренен технологиясе һәм режимнары һава шартларына карамастан, транспорт чараларының һәм жәяүлеләргә тоткарлыксыз хәрәкәтен тәэмин итәргә тиеш.

4.1.6. Жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны кышкы чорда чистарту үзгәчлекләре:

а) интенсив кар яуган чорда жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

б) бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннан тротуарлар эшкәртелә.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгылыш табылганнан соң дүрт сәгатәтән артмаска тиеш;

в) яшел үсентеләргә саклау һәм кар суларын агызып китүне тәэмин итү шарты белән, калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган көпшәк карны газонга яисә шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда салу рәхсәт ителә.

4.1.7. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

а) урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрен пычратырга;

б) гамәлдәге законнар нигезендә бүлөп бирелгән жирләү урыннарыннан тыш гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле Корылмалар, киртәләр) урнаштырырга;

в) әлеге максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юу, чистарту һәм техник хезмәт күрсәтүне гамәлгә ашыру

г) биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементлары, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын ватарга һәм жиимергә, шулай ук аларны үз белдегә белән үзгәртеп корырга,

д) язулар, рәсемнәр ясарга, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм элэргә, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар (коймалар) һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити язарга;

е) бирелгән жир участкаларының чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә күчмәсез миләкне сакларга һәм сакларга;

е) тараларны, сәнәгать товарларын һәм тротуарларда, газоннарда, юлларда башка сүдә предметларын урнаштырырга;

ж) билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

з) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән юлларны һәм тротуарларны үз белдегә белән ябарга.

4.1.8. Санкцияләнмәгән урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, ә кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш.

20 тәүлек дэвамьнда рөхсәтсез урында калдыклар урнаштыручы зат ачыкланмаган очракта, калдыкларны бетерү һәм санкцияләнмәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештырган өчен жаваплы оешмалар (яисә калдыкларны чыгаручы махсус оешма (әгәр бу төр хезмәт күрсәтү килешүдә каралган булса) тарафыннан башкарыла.

4.1.9. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль миләктә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) табигий барлыкка килгән чүплекләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тэзмин ителә.

4.2. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

4.2.1. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юлларны) чистарту машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

4.2.2. Язгы-жәйге чорда юлларны юу, су сибү, тузанны бетерү, себерү һ. б. үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру, кар һәм боздан чистарту, пычрак, ком-тоз катнашмасы белән юллар салу, тротуарларны коры ком белән суюны күздә тоту.

4.2.3. Юл буенда урнашкан чүплекләрне көнгә бер тапкырдан да ким түгел, тукталыш майданчыкларында - көнгә ике тапкыр чистарталар.

4.2.4. Жәмәгать транспортының көтү павильоннары буялмаган, буялган һәм юылган, санкцияләнмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

4.2.5. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

а) машиналар йөрү өлеше бөтен киңлеккә төрле пычратулардан һәм юдыртудан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линияләре белән билгеләнгән төп, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

б) ике метрлы лоток зоналары булырга тиеш түгел, грунт-ком нанослары һәм загрязнений. Махсус машиналарның эш цикллари арасында ком кисәкләре һәм төрле вак-төяк чүп-чар белән зур булмаган пычрану рөхсәт ителә;

в) юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

4.2.6. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр. Кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченә ала- кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, юйну, кар көртләре һәм кар чыгару.

4.2.7. Рөхсәт ителми:

а) тротуарларга, юлларның һәм юл йөрү юлларының юл өлеше кар, боз, квартал эчендәге машина юлларынан, ишегалды территорияләреннән, предприятиеләр, оешмалар, төзелеш мәйданчыклары, 8.00 сәгатътән соң, шулай ук юл өлешен жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда, юлларны һәм машина юлларын чыгаруны гамәлгә ашыручы зат белән килешү булмаганда жибәрергә яисә күчерергә;

б) тротуарларда бозга каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлор кальций кулланырга, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел утыртмалары булган территорияләрдә;

в) билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм сакларга;

г) Кар өемнәре формалаштырырга: бер дәрәжәдә һәм бер күрү өчпочмагы зонасында тимер юл аша чыгу урыннарында; жәмәгать транспортын көтү тукталышынан 20 метрга якынак; транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юл участокларында; тротуарларда; янәшәдәге территорияләргә кергән урыннарда;

д) юлларга автотранспортның көпчәкләре белән грунт һәм пычрак чыгару;

е) грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тару, агачларны брезент белән капланмыйча яки юлларның пычрануын булдырмый торган башка материал белән күчерергә, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эремәләрен (шул исәптән цемент-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) юлга, тротуарга, юл кырыена яки юл кырыена якын булган газон полосасын күчерергә мөмкинлек бирми.

4.3. Жыештыру, санитария хезмәте күрсәтү һәм кешеләрнең күпләп ял итү урыннарын төзекләндерү

4.3.1. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарына керә:

а) мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

б) актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслари, ачык сәхнә мәйданчыклары һ. б.;

в) сәүдә объектлары (вакляп сату базарлары, сәүдә комплекслари, стационар булмаган вакляп сату чөлтәре объектлары комплекслари), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;

г) административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

4.3.2. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланылыштагы башка территорияләрне жыештыру: кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял зоналарында юлларны чистартканда, химик реагентлар булмаган вакытлыча кар өю рөхсәт ителә.

4.3.3. Вакляп сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

а) ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм чүп савытлары белән жиһазландырылырга, каты өслекләр һәм яңгыр һәм кар сулары агу өчен авыш юллар булырга, шулай ук су һәм канализация булырга тиеш;

б) базар территориясен төп жыештыру аның эш сәгәте тәмамланганнан соң башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларның каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыештыру һәм чистарту эшләре бара;

в) елның жәйге чорында базар территориясендә атна саен дымлы жыештыру үткәрелә;

г) базар территориясә 40 кв. м майданга бер урна исәбеннән урналар белән жиһазландырыла, өстәвенә, алар арасындагы ара линия буенча 10 м дан артмаска тиеш;

4.3.4. Базар территориясендә урнашкан сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү оешмалары, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннар эшчәнлеге, каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә рөхсәт ителми.

4.3.5. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

а) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кичен) тулысынча жыештыру эшләре башкарыла. Көндөз патрульле жыештыру һәм калдыклар белән тулган чүплекләргә һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләре башкарыла;

б) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

в) газоннарда һәм тротуарларда товарларны һәм товарларны саклау рөхсәт ителми;

г) калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

4.3.6. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган вак-төяк челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, аларны ябканнан Соң, елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

4.3.7. Кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:

а) кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслек төрләрен (плитка куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләргә бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, авыл жирлегә мөгълүматын йөртүчеләр, яшелләндерү участкаларын саклау элементлары (металл коймалар, махсус капламалар төрләре һ. б. үз эченә ала);

б) кешеләр күпләп ял итә торган һәм ял итә торган урыннарның, пляжлардан тыш, барлык территорияләре дә каты өслеккә ия булырга тиеш, чәчелгән үләннәр яки яшел үсентеләр булган үсемлекләр грунтына ия булырга тиеш;

в) ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган территорияләрдә яшелләндерү участкаларын чәчәк түтәлләре, газлар, ялгыз, төркемле, рядовой бистәләр, вертикаль, күпкатлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

г) кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннары жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән жиһазландырылырга һәм бәдрәф куюга һәм карап тотылуга карата таләпләр үтәлергә тиеш;

д) пычранган саен, халыкның ялы яисә массакуләм жыела торган урыннары территорияләрендә фонтаннар, буалар, елга ярлары чистартылырга тиеш;

е) массакуләм чаралар уздырганда аларны оештыручылар чараны үткәру урынын, аңа якын территорияләргә жыештырырга һәм бозылган төзекләндерүне торгызырга

тиеш. Чараны үткөрү урынын, аңа якин территорияләрне жыештыру һәм бозылган төзекләндрү эшләрэн торгызу тәртибе чараны үткөрүгә билгеләнгән тәртиптә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

4.3.8. Кешеләр ял итү һәм массакуләм булу урыннары территорияләрендә түбәндәгеләрне эшләрү рөхсәт ителми:

а) тара һәм сәүдә жиһазларын саклау билгеләнмәгән урыннарда сакларга, урнаштырырга;

б) житештерү һәм куллану калдыклары белән территорияне пычратырга;

в) автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын салырга;

г) автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар уздырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;

д) газоннарга, табигый һәм ясалма яшелләндрү объектларына зыян китерергә;

е) кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;

е) тротуарларга, газоннарга һәм жирлек юлларына сыек продуктлар калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан су, квас һәм сыра цистерналарын агызырга;

ж) автотранспорт чараларының түләрүле стоянкаларын законсыз рөвештә оештырырга;

з) стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштыру;

и) тротуарларның асфальт-бетон катламын, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзекләндрүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга.;

й) территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштырырга;

к) халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга), идәрәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен контейнерлар (бункерлар) куярга;

л) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдеге белән ябарга.;

м) сәүдә объектыннан читкә товарны чыгарырга;

н) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм башка жайланмаларны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен кулланырга.

4.4 Күпфатирлы йорт территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндрү

4.4.1. Йорт яны территориясен жыештыру:

а) урып-жыю түбәндәгә тәртиптә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгаклык очрагында - ком сибү), ә аннары - ишегалды территорияләрэн жыештыру;

б) жыештыру, кар яуганда башкарыла торган кар чистартудан тыш, иртәнге 8.00 сәгаткә кадәр үткәрелә. Машиналар тизлеге сәгатенә 4 километрга кадәр булганда, көндезге вакытта механикалаштырылган жыештыруны үткәрергә рөхсәт ителә.

4.4.2. Жәйге жыештыру:

а) йорт яны территорияләрэн жәйге жыештыру: себерү, юу яки су сибү - махсус машиналар ярдәмендә - башлыча иртә, иртәнге һәм соң, кичке, сәгәтләрдә башкарылырга тиеш;

б) тротуарлар юуны бары тик ачык тротуарларда гына башкарырга кирәк, алар турыдан-туры лоток полосасы белән чиктәш булганда, һәм биналардан урамның машина юлына таба юнәлештә башкарырга;

в) көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү зарур булган саен, әмма тәүлегенә кимендә ике тапкыр башкарылырга тиеш.

4.4.3. Кышкы жыештыру:

а) түбэлөрдө туплана торган кар вакытында жиргә төшерелергә һәм лотоклар полосанына тупланырга, ә киң тротуарларда - валларга жыелырга тиеш;

б) чистартыла торган кар тротуарлардан машиналар йөри торган өлөшөнә - каты полосага, ә ишегалларында-жыелу урыннарына тупланырга тиеш;

в) квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель рөвештә урнашкан өемнөргә һәм валларга салырга яки юл буенда, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл буена өяргә кирәк;

г) урамнарның узу өлөшөннән газоннар белән аерылып торган 6м дан артык киңлектәге тротуарларда, карны тротуар уртасына алга таба төяп алу өчен күчерергә рөхсәт ителә;

д) тротуарларда кар өемнөрөнә һәм өемнөргә өю эшләре кар яву тәмамланганнан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә башка территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш.

е) ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм буш территорияләрдә, жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның үтүенә комачауламый торган, яшел утыртмаларны һәм кар сулары китүне тәэмин иткәндә, ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган карны тупларга рөхсәт ителә;

е) тротуарларны кулдан көрөгәндә һәм квартал эчендәге юлларда кар тулысынча жыеп алынырга тиеш. Камилләштерелгән япмалар булмаганда, карны жиңелчә жыярга кирәк, аннары аны тыгызлау өчен кар катламын калдырырга кирәк;

ж) тайгаклык туганда, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкөртү бүлүчеләр ярдәмендә 0,2-0,3 кг норма буенча башкарылырга тиеш;

з) Боз эретә торган катнашма белән эшкөрткәннән соң эрегән карны, ачык грунтка, агачларга яки газоннарга элөгүгә юл куймыйча, төяп алырга кирәк.

4.4.4. Яз житү белән тормышка ашырыла:

а) пычрак суларны нормаль чыгару өчен кирәк булган урыннарда су агызып китүне тәэмин итү өчен, канауларны юдырту һәм чистарту;

б) кар суларының люкларга һәм су коеларына системалы рөвештә үтеп керүе;

в) ишегалды территорияләрен кар эрегәннән соң чүп-чардан, калган кардан һәм боздан чистарту.

4.4.5. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту: күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тотуны үз эченә ала:

а) даими жыештыру;

б) карау һәм яңгыр суы агып төшү коелары, дренажлар, лотоклар, агызып жибөрү торбалары люкларын һәм рәшәткәләрен ремонтлау һәм чистарту;

в) инженерлык челтәрләренең күзөтү коеларына, янгын су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ. б.) киртәләрсез үтеп керүне тәэмин итү.;

г) каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

д) яшеллөндөрү һәм булган яшел утыртмаларны карау;

е) кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

4.4.6. Барлык төр калдыклар су үткәрә торган су өслеге булган контейнер майданчыкларына куела торган контейнерларга һәм бункерларга, каты көнкүреш калдыклары жыелу нормаларына туры китереп, тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

4.4.7. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр бурычлы:

а) йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

б) каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны бары тик махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштырырга.

4.4.8. Идарәче оешмалар тәэмин итөргә тиеш:

а) каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, ә каналлаштырылган биналарда моннан тыш сыек көнкүреш калдыклары өчен жыю урыннары урнаштыру;

б) расланган график нигезендө каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыктарны чыгару;

в) контейнерларның (бункерларның) һәм контейнер майданчыктарының, аларга керү юлларының чисталыгы һәм төзөклөгө;

е) подъездларга керү юллары янында чүп-чар өчен чүплекләр урнаштыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

е) скользких участкаларын ком-тозлы һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкөртү;

ж) яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

з) тышкы яктырту чараларын төзөк хәлдә тоту һәм аларны караңгылык башлану белән кабызу.

4.4.9. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

а) яфракларны, теләсә нинди калдыктар һәм чүп-чарны яндыру;

б) хужалык майданынан тыш башка урынга урын-жир, киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элөргө;

в) контейнер майданчыктарына керү юлларын ябарга;

г) урам һәм юлларның машиналар йөрү өлөшөндө, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) урнаштыру;

д) билгеләнгән тәртипне бозып йорт яны территорияләренөң коймаларын үз белдегөң белән билгелөргө;

е) үз белдегө белән йорт корылмалары төзөргө;

е) йорт яны территориясен металл лом, көнкүрөш һәм төзелеш калдыктары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыктары белән пычратырга, тараны сакларга һәм тупларга;

ж) юынтык су агызырга, калдыктарны һәм чүп-чарны ташларга;

з) автотранспорт чараларының түлөүле стоянкасын оештырырга, газон, чөчөк түтөллөре һәм башка үсентелөре түтөллөрендө транспорт чаралары калдырырга;

и) тимер-бетон блоктар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдөмендө квартал эчендөге юлларны рөхсәтсөз ябарга;

к) автомашиналар юу, ягулык һәм майлар агызу, тавыш сигналларын, тормоз һәм двигательлөрне көйлөү;

л) кешелөр сөламөтлегенө һәм әйлөнө-тирө мохиткө тискөре йогынты ясый торган теләсө нинди эшлөр башкарырга;

м) сөүдө һәм жөмөгөть туклануы предприятелиерен, шул исөптөн палаткалар, киосктар, ларектар, мини-базарлар, павильоннар, жөйгө кафелар, житештерү объектлары, автомобильлөргө, көнкүрөш техникасына, аяк киөменө вак ремонт ясау предприятелиерен, кунактардан тыш, автостоянкалар урнаштыру, өгөр Россия Федерациясө законнарында каралган мөжбүри талөплөр бозылган булса;

н) йорт яны территориясенөң ишегалды эчендөге юллары буенча транзит хөрөкөтен гамөлгө ашырырга;

о) учактарны яндырырга, шул исөптөн ачык ут куллануны күздө тоткан чаралар үткөргө, жылылык белән эшкөртү өчен мангалларны һәм башка жайланмаларны ачык ут ярдөмендө кулланырга.

4.4.10. Идарөчө оешмалар төэмин итөргө тиеш:

а) яшел утыртмаларның сакланышын;

б) жөйгө вакытта һәм коры һавада газоннар, чөчөклөр, агачлар һәм куакларга су сибүне;

в) төзелеш материаллары, ком, чүп-чар, кар, боз кисөклөре өеп куелудан һ. б. газоннарның сакланышы һәм бөтенлегө;

г) яңа агач һәм куаклар утырту, юллар челтөре үзгөрү һәм жиһазларны билгеләнгән тәртиптө килештерелгән проектлар буенча гына яңадан планлаштыру, агротехник шартлар үтөлгән килеш урнаштыру.

4.4.11. Йорт яны территориясен төзеклөндөрү: һәр йортның территориясендә, кагыйдә буларак, түбәндәгеләр булырга тиеш:

а) урын-жир киптерү, киём-салым, келәмнәр һәм йорт әйләнеше әйберләрен чистарту өчен хужалык майданчыгы;

б) өлкәннәр өчен ял майданчыгы;

в) балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары, яшеллөндөрү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларының кирәкле жиһазлары.

4.4.12. Әгәр участок территориясенә күләме мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләрне йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

4.4.13. Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслөккә ия булырга тиеш. Каты өслөкләрне урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын ирәкле агу мөмкинлегенә каралырга тиеш.

4.4.14. Торак йортларга кертелгән жәмәгать өчен билгеләнгән бүлмәләргә йортның торак өлешенән изоляцияләнгән керү ишекләре булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспорт стоянкасы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

4.4.15. Жәмәгать өчен билгеләнгән биналарга тәрәзәләр һәм фатирларга керү урыннары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан материаллар, продукция йөкләү рөхсәт ителми. Тәрәзәләре булмаган торак йортларның, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан йөкләнешне башкарырга кирәк.

4.4.16. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен, шулай ук урып-жыю һәм махсус техника белән тәмин итәргә тиеш.

4.5. Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

4.5.1. Торак йорт хужалары жир участогын көн саен жыештыралар (шул исәптән кардан да).

4.5.2. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

а) кар этәргә, чүп-чар ташларга, шлак ташларга, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенә агызырга;

б) ишегалды һәм янәшәдәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юлларның һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарып өергә.

5. Территорияне төзеклөндөрү элементларына таләпләр

5.1. Территорияне төзеклөндөрүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзеклөндөрү элементлары булу гамәлдәге закон таләпләренә туры китереп проект документларында эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзеклөндөрү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дөүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Территорияне озак яки даими файдаланудагы стационар төзеклөндөрү элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетелергә тиеш.

5.2. Төзеклөндөрү элементларын карап тоту, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзеклөндөрү элементлары хужалары башкара.

5.3. Яшеллөндөрү

5.3.1. Яшел үсентеләр территорияне төзеклөндөрүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзеклөндөрү эшлөрөн башкарганда гамөлдөгө яшел үсентелөрне максималь рөвештө саклап калу зарур.

5.3.2. Жирлек территориясендө ике төрле яшеллөндөрү кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләр утырту, махсус күчмө савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшеллөндөрү архитектура-ландшафт объектлары (газон, бакчалар, чөчөкләр, куаклар һәм агачлар белән мөйданчыклар һ.б.) булдыру өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбөлөрдө, фасадларда (вертикаль яшеллөндөрү), биналар һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшеллөндөрү) кулланыла.

5.3.3. Яшеллөндөрү объектларын карап тоту - ул яшел үсентелөрне һәм яшеллөндөрөлгән территориялөрне төзеклөндөрү элементлары белән карау, зур булмаган деформациялөрне һәм күлөмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жөйге һәм кышкы вакытта күчмө кече формаларны жыештыру.

5.3.4. Яшел үсентеләр хужалары бурычлы:

- а) яшел үсентеләр сакланышын һәм квалификацияле карауны тәэмин итөргө;
- б) жөйге чорда коры һава шартларында газоннарга, чөчөклөргө, агачларга һәм куакларга су сибүне тәэмин итөргө;
- в) газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәэмин итөргө;
- г) яшеллөндөрү объектларында сулыклар булган очракта аларны чисталыкта тотарга һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган күлөмдө капитал чистартырга;

5.3.5. Яшеллөндөрөлгән территориялөрдө рөхсөт ителми:

а) төзелмөлөрне, аларның эшлөвен һәм хөзмөт күрсөтүне тәэмин итү өчен билгелөнгән корылмалардан тыш, урнаштыру;

б) үз белдегең белән агач һәм куаклар утырту һәм кисү, газоннарны һәм чөчөк түтөллөрөн бетерү;

в) агачларга һәм башка яшеллеккө гамаклар, таганнар, турниклар, киём киптерү өчен баулар, агачларга реклама һәм мөгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мөгълүмат урнаштыру өчен билгелөнгән чыгарма конструкцияләр, объектларга хәрәкөт юнөлешенөң күрсөткөчлөрө, афишалар, белдерүлөр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкөтендө катнашучыларны мөгълүмати тәэмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларынан, электр үткөргөчлөрдөн, лампалардан, колонкалардан, арындыру;

г) стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын урнаштырырга, шул исәптөн, вакытына карамастан, автостоянкалар һәм парковка урнаштырырга;

д) төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозга каршы материалларны һәм башка зарарлы матдөлөрне, шулай ук ком һәм бозга каршы реагентлар белән пычранган карны, боз кисөклөрөн өеп куярга;

е) бакчаларны казырга;

е) йорт хайваннарын газоннарда һәм чөчөклөрдө йөртөргө;

ж) яфракларны, үлөнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларның катнашмасын су агызгычка һәм башка суүткөргөч жөйланмаларга себереп тутырырга;

з) чүп-чарны газоннарга ташларга;

и) учакларны яндырырга, шул исәптөн ачык ут куллануны күздө тоткан чаралар үткөргө, мангалларны һәм башка жөйланмаларны ачык ут ярдөмендө жылылык белән эшкөртү өчен кулланырга;

й) сок, сумала табу өчен агачларны кисөргө, аларга башка механик жөрөхөтлөр ясарга;

к) яшеллөндөрөлгән территориялөрдө урнашкан скульптуралар, эскөмиялөр, коймалар, чүп савытлары, балалар һәм спорт жөһазларын ватарга;

л) агач тамырларын көүсөдөн 1,5 метр ераклыктан жакынак жерде ачарга һәм агач тамырларын жир яки төзелеш калдыктары белән күмөргө.

5.4. Коймалар

5.4.1. Коймалар урнаштыру төзөклөндөрү өчен өстөмө элемент булып тора.

5.4.2. Коймалар төрлө:

а) билгеләнеш буенча (декоратив, саклау, катнаш);

б) биеклегө буенча (түбөн - 1,0 м, уртача - 1,1-1,7 м, биек - 1,8-3,0 м);

в) материал төрө (металл, тимер-бетон һ. б.);

г) тыгызлыгы дәрәжәсө (үтө күрөнмөлө, тоташ);

д) стационарлык дәрәжәсө (даими, вакытлы, күчмө) һәм башка киртөлөр.

Коймаларны проектлау аларның урнашуына һәм гамәлдөгө дөүлөт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмөлөр каталоглары, шәхси проектлау проектлары нигезендө башкарыла.

5.4.3 мөдәни мирас объектлары территорияләрен киртөлөү әлегө территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелешө регламентлары нигезендө башкарылырга тиеш.

5.5. Өслөк капламалары

5.5.1. Өслөкләрне каплау жирлек территориясендө куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкөт итү шартларын тәэмин итө, шулай ук жирлектөгө төзелешнең архитектур йөзөн формалаштыра.

Төзөклөндөрү максатыннан түбөндөгө капламалар билгелөнде:

а) каты (капиталь) капламалар - монолит яки жыелма капламалар, шул исәптән асфальтбетон, цемент-бетон, табигый таштан эшләнгән;

б) табигый хәлдөгө йомшак (капиталь булмаган) капламалар - табигый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранитлы чөчүлекләр, керамзит, резин крошка) эшләнгән, коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган материаллар белән ныгытылган капламалар;

в) газон капламалары - үлөн катламын әзерләү һәм утыртуның махсус технологияләрө буенча башкарыла торган капламалар;

г) катнаш каплама - капламалар (газонга күмөлгән рәшөткө плиткасы яки газон рәшөткөсө, яки йомшак катлам).

5.5.2. Каплау төрләрен сайлауны аларның максатчан билгелөнешө нигезендө башкарырга кирөк:

а) каты - каты-проектлау вакытына гамәлдө булган, мөмкин булган чик йөклөнмөләрне, хәрәкөт характерын һәм составын, янгынга каршы талөпләрне исәпкө алып;

б) йомшак - аерым территорияләрне (шул исәптән балалар, спорт мөйданчыктарын, әтләрне урамда йөртү өчен мөйданчыктарны, жөяү йөрү юлларын) төзөклөндөргөндө аларның үзөнчөлекләрөн исәпкө алып);

в) газон һәм катнаш, аеруча экологик.

Ябык өслөкнең каты төрләрөндө коры хәлдөгө ышкылу коэффициенты кимөндө 0,6, юөштө 0,4 булса, өслөк кытыршы булырга тиеш.

5.6. Өслөкләр бөйлөнешө

Өслөкләрнең үзара керешү элементларына, гадөттө, борт ташларының төрлө төрләрө, пандуслар, баскыч басмалары, баскычлар керө.

5.7. Борт ташлары

Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлеше кисешкән урында, машиналар йөрү өлеше дәрәжәсе 150 ммнан да ким булмаган дәрәжәдә, өслекләрнең өске катламы ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Автотранспортның газонга керүенә юл куймас өчен, газон белән хәрәкәт итү өлешенең кисешкән урынына күүләмле борт ташын куллану зарур.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газон белән каплаган вакытта, газон дәрәжәсеннән кимендә 50 мм арада арткан бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны саклый һәм аның хезмәт итү вакытын арттырып, пычрак һәм үсемлек чүп-чарының өслеккә элөгүен булдырмый кала.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы өслек катнашмасын рәсмиләштерү өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, валун, керамик борт һ.б.) кулланырга мөмкин.

5.8. Баскычлар, баскыч басмалары, пандуслар

Жәяүлеләр өчен жәяүлеләр коммуникацияләре юнәлешендә авышлык 60 промилледән артык булганда баскыч урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка күпләп йөри торган объектлар, инвалидлар һәм картлар йортлары, баскычлар урнашкан урыннарда төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә 50дән артык промилле булганда, һичшиксез, пандус төзү мөһим.

Бордюрдан пандус сөзәклегенә 1: 12 рәвешендә кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларын төшкәндә һәм күтәрелгәндә ачык төстөгә капма-каршы төстөгә буяулар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары да бер марш чикләрендә киңлегенә һәм күтәрелешенә биеклегенә буенча бертөсле итеп билгеләнә.

Киртәләү пандусы булмаган очракта 75 мм биеклектөгә киртәләү бортигын һәм култыксаны күздә тотарга кирәк.

Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкалары әйләндерелгән өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның яки пандусның ике ягы буенча 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештөгә култыксалар кую каралган.

5.9. Майданчык

Жирлек территориясендә балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгыльләнү, чүп-чар җыю урыннары урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары бар.

Төркөлгән мәдәни мирас һәйкәлләренең һәм аеруча саклана торган табигый территорияләре зоналарының сак зоналары чикләрендә майданчыкларны урнаштыру һәйкәлләргә саклау, табигыйтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерелгән киңеш ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

5.10. Балалар майданчыклары

5.10.1. Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар рәвешендә оештырыла, төрле яшьтөгә мәнфәгатьләр буенча зоналаштырылган комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла.

Балалар майданчыгындагы территорияне төзекләндерү элементларының мөһим исемлегенә түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак катлам төрләре, майдан өслеген газон белән тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен җиһазлары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту җиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары төрәзәләрәннән мөһимләгән яшьтөгә балалар майданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 м, кече һәм урта мөһим

яшендәге 20 м, комплекслы уен майданчыклары - 40 м, спорт-уен комплекслары - 100 м дан да ким булмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларыннан кимендә 20 м ераклыкта урнашырга тиеш.

5.10.2. Балалар майданчыклары:

а) жәй көннөрөндә ком белән тигезсезлекләрне тутыру өслеген планлаштырырга;

б) даими рәвештә себерелергә һәм иртәнге вакытта чылатылырга;

в) буялырга, киртәләрнең һәм корылмаларның буялуын, майданчыкта елга кимендә бер тапкыр житештерергә, ә ремонттын - кирәк булган саен;

г) транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, машина узу юлларыннан, борылыш майданчыкларыннан, кунаклар өчен машина кую урыннарыннан, көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру өчен майданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклау участкаларыннан изоляцияләнергә тиеш.

Жәрәһәт алуны булдырмас өчен майдан территориясендә чыгып торган тамырлар яки асылмалы түбән ботаклар, жир өстендәге иске, ватык жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) калдыклары, жиргә тирән беркетелмәгән металл тимерләр (кагыйдә буларак, турниклар һәм таганнар) булу рәхсәт ителми.

Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рәхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшлөргә тиеш.

2,5 мдан да биегрәк яктырту жиһазларын урнаштыру рәхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

5.10.3. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларга куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

5.11. Спорт майданчыклары

Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнөрөндә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә йомшак яки газон капламасы төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары керә.

Спорт майданчыклары яшелләнделә һәм челтәрле коймалар белән әйләндереп алына. Яшелләнделерү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләнделерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклеге-2,5 - 3 м, бер-берсенә кушылган урыннарда-1,2 м. биеклектә.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреацияләр составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрөндә (сәламәтлек сукмаклары) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешөндәге спорт жиһазлары завод житештерүөндә дә, махсус эшкөртелгән өслеклә бүрөнөдән һәм борыслардан эшлөнгән булырга мөмкин, ул имгөнүләр (ярыклар, ярылган урыннар һ.б. булмау).

Урнаштырганда сертификацияләнгән жиһаз каталогларына таянырга кирәк.

5.12. Ял майданчыклары

Торак төзелеше территориясендә өлкөннәр өчен тынлы ял һәм өстөл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыкларын оештыру мөмкин. Торак йорт тәрәзөләрөненнән тынлы ял итү майданчыклары чигенә кадәр ара-10 метрдан да ким булмаска тиеш, тавышлы өстөл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә түбөндөгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, майдан өслеген газон белән

тоташтыру элементлары, яшеллэндерү, ял өчен эскәмияләр, утыргычлар һәм өстәлләр, чүп савытлары (кимендә һәр эскәмиянең бер өлешендә), яктырту жиһазлары.

Мәйданчыкны каплауны плитә катламы рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял мәйданчыкларын һәм балалар мәйданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдә ял итү өчен мәйданчыклар-чирәмлекләр оештырылырга мөмкин.

5.13. Этләрне йөртү урыннары

5.13.1. Этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне йөртү өчен мәйданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә төрле өслекләр, коймалар, эскәмияләр, урна, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары керә. Периметрлы яшеллэндерүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар микрорайон һәм торак район территориясендә, яшеллекләрдән бушаган урыннарда, метрополитен линияләренең техник зоналары, 110 кВт артык көчәнешле электр тапшыру линияләре, беренче һәм икенче дәрәжәдәге су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнашырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар күләме 400-600 кв. м, башка территорияләрдә-800 кв. м, барган төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин.

Мәйданчыклареннан алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Мәйданчыкны коймалау, кагыйдә буларак, биеккә 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәр койма ярдәмендә башкарыла. Элементлар һәм секцияләр арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жире хайванга мәйданчыктан чыгып китәргә яки үзенә травма китерергә тиеш түгел.

Мәйданчык территориясендә мәйданнан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмат стенды урнаштырылган булырга тиеш.

5.13.2. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының эскрементларын жыю һәм алып ташлауны мөстәкыйль башкаралар.

Хайваннар хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләргә санитар нормалар нигезендә тынлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

5.14. Машина кую мәйданчыклары

Жирлек территориясендә түбәндәге автостоянкалар урнаштырыла: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озак вакытлы саклау урыннары.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләренә үз эченә ала: каты өслек төрләре, өслекләренә тоташтыру элементлары, киртәләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы калган территориядән кимендә 3 м киңлектәге яшел үсентеләр белән изоляцияләнергә мөмкин.

5.15. Кече архитектура формалары

5.15.1. Кече архитектура формаларын урнаштыру биналарны һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документациясен, шулай ук төзекләндерү яисә эскиз тәкъдимнәрен «Төзекләндерү» бүлгегә нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

5.15.2. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

а) архитектура һәм ландшафтлы тирәлекнең, территорияне төзекләндерү элементларының характерына туры килүе;

б) материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфаты, аларны озак вакыт дәвамында, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, саклап калу;

в) конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы, куркынычсызлыгы.

5.16. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

5.16.1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

а) тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан чиста булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждениеләр такталарыннан һәм режим таблицаларыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның нигезендә урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән тәмамлау, беркетү рәхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы өч тәүлек эчендә территорияне төзекләндерергә һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен торгызырга тиеш.

б) Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтацияләнергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә корылмаларга зыян китерү һәм объектларны бизәү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын һәм тотрыклылыгын киметү рәхсәт ителми.

в) тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын түбәндәге төрләре булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- балалар тактасы;
- режимлы элмә такта;
- модульле конструкция;
- стела;

- щитлы конструкция;
- флаг композициясе;
- махсулаштырылган төзелеш.

г) тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, әзерләү һәм урнаштыру төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш, законнар Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкярләр), аларны саклау һәм куллану турында;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәгән килеш урнаштырылырга тиеш;

Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәләш буенча тиндәш булырга, дәрәс һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

5.17. Гражданнарның игъланнарын элү өчен шартлар, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күпләп яши торган урыннарда урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына урнаштыру рәхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылмалы щитлар рәвешендә урнаштырыла ала.

6. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр

6.1. Юл өслекләрен ябу яки ачу белән бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яисә ремонтлау, свай һәм шпунт утырту, электр тапшыру линияләренәң терәкләрен урнаштыру (алмаштыру), яктырту терәкләре урнаштыру, грунт планировкасы, инженер эзләнүләрендә эшләр һәм башка эшләр) вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләрен житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

6.2. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу тәртибе муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

6.3. Яшел үсентеләрне йолкып алу яки күчереп утырту кирәк булганда, авыл жирлегә башкарма комитеты боерыгын билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел үсентеләрне йолкып алырга яки күчереп утыртырга кирәк.

6.4. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә, юлның ике ягында да заказчылар һәм эш башкаручылар, эш сроклары, урап узу маршрутлары турында барлык кирәкле белешмәләренә үз эченә алган мәгълүмат щитын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

6.5. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкару үз белдәкләре белән таныла.

7. Уңайлы мохиткә карата махсус таләпләр

7.1. Торак тирәлеген, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектолаганда торак пунктларның өлкән кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы булуын, әлегә объектларны картлар һәм

инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тотарга киңеш ителә.

Өлкән кешеләр һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүче техник чараларны һәм жиһазларны проектлау, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелештә гамәлгә ашырылырга киңеш ителә.

8. Биналарның (биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренең якин-тирә территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибе

8.1. Жирлек территорияләренең тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне пычратудан саклау һәм яклау чараларын тормышка ашыру максатыннан, жирлек территориясен чистарту һәм санитар тәртиптә тоту өчен хужалык итүче субъектларга һәм физик затларга беркетелә.

8.2. Хужалык итүче субъектлар һәм физик затлар, әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, якындагы территорияне жыештырырга һәм санитар карап тотарга хокуклы:

а) идарәче оешмалар-күпфатирлы йортларның йорт яны территориясе, шулай ук күпфатирлы йорт территориясе каршындагы төп фасад ягыннан 5 м радиуста йә урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

б) социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территория, шулай ук учреждениенең территориясе алдында 10 м радиуста төп фасад ягыннан йә урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта), башка яктан-10 м радиуста;

в) күпфатирлы торак йортлардагы торак булмаган биналарны эксплуатацияләүче затлар, идарәче оешма белән килешү булмаганда, якындагы территорияне озынлыкка - биналарның бөтен озынлыгына, киңлеге - 10 м, йә йөрү өлеше бордюрына кадәр (юл буенда объект урнашкан очракта) жыештырырга хокуклы.;

г) барлык милек рәвешләрендәгә сәнәгать предприятиеләре һәм оешмалары - аларга килү юллары, тротуарлар, алар янәшәсендәгә коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары гамәлдәгә санитар кагыйдәләр һәм нормалар таләпләренә туры китереп билгеләнә;

д) төзүче-50 м радиуста төзелеш мәйданчыкларының якин-тирә территорияләре һәм гамәлдәгә төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста аларга килү юллары;

е) торак йортларның хужалары бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яисә жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, фактта килеп туган жир кишәрлегенә чиге буенча) һәм йорт алдындагы территория 5 м ераклыкта яисә урамның машиналар йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

е) стационар булмаган объектлар (лотоклар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар - урнашу өчен бирелгән жир кишәрлеге объекты территориясе һәм аның тышкы чигеннән 10 м ераклыкта һәм урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

ж) базарларның идарәче компанияләре, сәүдә һәм жәмәгать туклануы оешмалары (рестораннар, кафе, кибетләр) - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр һәм участок чикләреннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм урамның машиналар йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

з) биналарның, корылмаларның милекчеләре яки башка хокук ияләре-бина, корылма периметры буенча яисә бирелгән жир кишәрлегенә чикләре буенча һәм участок чикләреннән 10 м радиуста һәм урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

и) автомобиль юлына бүлөп бирелгән полоса чикләрендә һәм башка жир кишәрлекләрендә урнашкан заправка станцияләре - бирелгән жир кишәрлеге

чикләрендә һәм участок чигеннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм урамның йөрү өлешенә кадәр;

й) гараж кооперативлары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәге территорияләр, урамның машиналар йөрү өлешенә кадәр һәм аларга керү юллары 50 м радиуста урнашкан территория;

к) жирләү урыннары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә һәм участок чикләреннән 10 м радиуста яқындагы территория;

л) гомуми файдаланудагы территорияләр һәм вазыйфалар вәкаләтле органнарға йөкләнә;

м) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә жир кишәрлекләренә ия булучылар (йә жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, фактта килеп туган чиге буенча) һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 5 м ераклыкта яки урамның йөрү өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

н) автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау урыннары хужалары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәге территория һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 10 м ераклыктагы һәм урамның юл өлешенә кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта).

9. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту

9.1. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш. Йорт хайваннары һәм кошлары китергән зыян өчен җаваплылыкны аларның хужалары гамәлдәге РФ кануннарында билгеләнгән тәртиптә алып баралар

9.2. Йорт хайваннары хужалары үзләренең хайваннары экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

9.3. Авыл жирлегендә яшәүчеләр тарафыннан авыл хужалыгы хайваннары (сыерлар, сарык, кәжәләр, дуңгызлар һәм башка) һәм кош-кортларын карап тоту шәхси торак йортлар территорияләрендә рөхсәт ителә.

9.4. Барлык продуктлы хайваннар (эре мөгезле терлек, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар) бирка беркетү юлы белән мәжбүри рөвештә теркәлергә тиеш.

9.5. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органы акты белән билгеләнә торган көтүлек урыннарында, хужасын күзәтүдә яисә аның кушуы буенча йә «электростух» тибындагы электрон системалардан файдаланып рөхсәт ителә.

9.6. Йорт хайваннарын чыгару 7.00 сәгатътән 23.00 сәгатъкә кадәр рөхсәт ителә. Башка вакытта чыккан очракта хужалар урамнарда һәм торак йортларда тынлыкны тәмин итү чараларын күрергә тиеш.

9.7. Этләрне торак һәм изоляцияләнгән биналардан гомуми ишегалларына һәм урамга өч айлык көчекләрдән тыш бары тик кыска тезгендә һәм намордникта гына чыгарырга мөмкин.

9.8. Хужалар йорт хайваннары һәм ишегаллары, тротуарлар, урамнар, парклар, газоннар, балалар майданчыклары, скверлар, майданнар, шулай ук торак йортлар подъездлары белән пычрануга юл куймаска тиеш. Этләрне, мәчеләрне һәм башка вак хайваннарны урамда йөргән вакытта хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый күнегүләрен тулысынча җыештыруны тәмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар майданчыкларда чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

9.9. Этне поводокта урамда гына чыгарырга була. Махсус билгеләнгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән урыннарда бушлыкларда, буш жирләрдә йөртү рөхсәт ителә.

9.10. Этләрне дрессировкалау бары тик яхшы койма белән әйләндереп алынган майданчыкларда яки жирлек территориясендә генә үткәрелергә мөмкин.

9.11. Йорт хайваннарын юллардан тәүлекнең якты вакытында гына узып китергә кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынарак җибәрергә кирәк.

Грунт юлларынан һәм сукмаклардан узып китү мөмкинлеге булганда, йорт хайваннарын асфальт өслекле юлда алып бару тыела.

9.12. Йорт хайваннарын һәм кошларны урамда калдырганда аларның хужалары яшел үсентеләрне һәм башка чыгымнарны бозудан килгән зыянны каплайлар.

9.13. Йорт кәжәләре йорт яны территорияләре эчендә яки көтүлекләрдә хужалар күзәтүе астында гына асралырга тиеш.

9.14. Рәхсәт ителми:

а) терлекләренә балалар майданчыкларына, мәктәп, балалар бакчалары территорияләренә, ашханәләргә, поликлиникаларга, азык-төлек кибетләренә жиберергә;

б) йорт хайваннарын пляжларда йөртү һәм сулыкларда коендыру тыела;

в) тыю язуы булган очракта, учреждениеләргә хайваннарга юл куярга;

г) торак пунктлар территориясендә караучысыз хайваннар һәм кошларны чыгару;

д) исерек, наркотик яки токсик исерек хәлдә булган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге торышы аркасында этләрнең хәрәкәтен контрольдә тоталмый торган һәм урамда йөргән вакытта аларның агрессив тәртибен булдырмый кала алмаган затлар тарафыннан этләрне урамда йөртү тыела;

е) йорт хайваннарын һәм кошларны балконнарда, лоджияләрдә, гомуми файдаланудагы урыннарда (чиктәш фатир коридорларында, баскыч күзәнәкләрендә, чарлактарда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда даими тоту;

е) йорт хайваннарын жириклекләре территориясендә махсус чаралар (күргәзмәләр һ.б. лар) уздыру урыннарыннан тыш, алар өчен билгеләнгән урыннардан тыш урнаштыру.

Этләрне 14 яшкә житмәгән затлар куып чыгарган, вак зурлыктагы этләрне йөрткән очрактардан тыш.

9.15. Йорт хайваннары һәм кош-корт хужалары бурычлы:

а) хайваннар авыруларын кисәтүне һәм хайваннар продукциясе продукциясенә ветеринария-санитария мөнәсәбәтендә куркынычсызлыкны тәмин итүче хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактик чаралар үткәергә;

б) хайваннарның урнашу урынын даими тикшереп тору;

в) хайваннар авырганда һәм алар үлгән очракта, шулай ук үз-үзен гадәти булмаган хәлдә тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче, авырулар билгеләре булган хайваннарны башкаларынан аерып ябарга;

г) терлекләренә карау, диагностик тикшеренүләр, саклау өчен прививкалар һәм дөвалау-профилактикалау эшләре өчен ветеринария белгечләре таләбе буенча бирергә.

9.16. Үлгән терлекне күмү махсус билгеләнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

9.17. Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар бурычлы:

а) этне ныклы бәйдә тотарга;

б) килүчеләрнең хайваннар янына керү мөмкинлеген булдырмаска;

в) этләрне яхшы әйләндерелгән территориядә яки гомуми файдаланудагы территориядән читкә кергәндә кисәтү язуы булган очракта гына бәйдән ычкындырырга.

9.18. Ижтимагый урыннарда караучы затлардан башка булган күзәтүчесез хайваннар ауланарга тиеш.

9.19. Сукбай хайваннарны аулау махсус предприятие яки жирикле үзидарә органнары белән төзелгән килешү нигезендә башкарыла ала.

9.20. Сукбай хайваннарны тоту чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

9.21. Рәхсәт ителми:

а) тиешле карардан башка гына шәхси йортлар территориясеннән һәм фатирлардан малларны тартып алырга;

б) этләрне кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ. б. янында бәйдән жибәрергә;

в) ветеринария органнары күрсәтмәсеннән башка, приманкалар һәм башка тоту чараларын кулланырга.

10. Кагыйдәләрнең үтәлешен контрольдә тоту

10.1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән жирлек территориясен тәзекләндерү таләпләрен үтәүне тәәмин итәргә тиеш.

10.2. Әлеге Кагыйдәләрне бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (Административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә җаваплылыкны үтәмәгән өчен федераль законнарда һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында каралган нормалар һәм кагыйдәләр булган әлеге Кагыйдәләрнең нигезләмәләреннән тыш) җаваплылыкка тартыла.

10.3. Тәзекләндерү өлкәсендә законнар һәм муниципаль хокукый актлар таләпләрен үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка җәлеп итү күрсәтелгән таләпләрне үтәүдән һәм кертелгән хокук бозуларны бетерүдән затны азат итми.